

METODEVERN OG DOKUMENTINNSYN

Vern av politiets etterforskningsmetoder gjennom begrensninger og
unntak i retten til dokumentinnsyn

Kandidatnr: 295 og 315

Veileder: Knut Kallerud

Leveringsfrist: 25. april 2005

Til sammen 26477 ord

Innholdsfortegnelse

1	<u>INNLEDNING</u>	1
1.1	TEMA OG PROBLEMSTILLING	1
1.2	BAKGRUNN OG AKTUALITET FOR REGLENE OM INNSKREKNINGER I INNSYNSRETTE FOR Å VERNE POLITIETS METODER	3
1.2.1	RETTSUTVIKLINGEN	4
1.2.2	BEHOVET FOR VERN AV POLITIETS METODER	6
1.2.3	POLITIMETODER SOM KAN HA ET SÆRLIG BEHOV FOR VERN	7
1.3	NOEN GRUNNLEGGENDE AVVEININGSSPØRSMÅL	8
1.4	NOEN METODESPØRSMÅL	11
1.4.1	RETTSKILDEBILDET	11
1.4.2	TOLKNINGSPRINSIPPER	11
1.4.3	EMK`S BETYDNING FOR REGLENE OM VERN AV POLITIETS METODER	12
2	<u>VERN AV METODENE VED AT INNSYNSRETTE ER BEGRENSET TIL Å GJELDE ”SAKENS DOKUMENTER”</u>	15
2.1	INNSYNSRETTENS BETYDNING FOR POLITIETS MULIGHET TIL Å VERNE SINE METODER	15
2.2	FORUTSETNINGER FOR DOKUMENTINNSYN – ANVENDELSESOMRÅDET FOR STRAFFEPROSSESSLOVEN	16
2.3	DOKUMENTBEGREPET	17
2.4	HVA ER “SAKEN”?	19
2.5	HVA ER “SAKENS DOKUMENTER”?	20
2.5.1	UTGANGSPUNKT	20
2.5.2	DOKUMENTFØRTE DOKUMENTER	20
2.5.3	POLITIETS SKJØNNSMESSIGE ADGANG TIL Å AVGJØRE HVA SOM SKAL GJØRES TIL “SAKENS DOKUMENTER”	21
2.5.3.1	Vern av arbeidsnotater om tips, tysteropplysninger mv. som interne dokumenter	23
2.5.3.2	Vern av spaningsrapporter mv. som interne dokumenter	25
2.5.3.3	Vern av interne beslutningsprosesser	26
2.5.4	ENDRING AV BEVISAVSKJÆRINGSREGLENE – ET BEDRE VERN FOR POLITIETS METODER?	27
2.5.4.1	Utvidet adgang til å avskjære bevis etter § 292 annet ledd, litra a)	27

2.5.4.2 Får endringen av bevisavskjæringsreglen betydning for hva som er sakens dokumenter?	31
---	----

3 TAUSHETSBELAGTE OPPLYSNINGER OM KOMMUNIKASJONSKONTROLL – EN DEL AV SAKENS DOKUMENTER?

3.1 INNLEDNING	35
3.2 VERN AV METODEN KOMMUNIKASJONSKONTROLL GJENNOM TAUSHETSPLIKTEN ETTER § 216I	35
3.3 ER MISTENKTE GITT INNSYNSRETT I TAUSHETSBELAGTE OPPLYSNINGER OM KOMMUNIKASJONSKONTROLL?	36

4 LOVBESTEMTE UNNTAK FRA DOKUMENTINNSYN

4.1 INNLEDNING	40
4.2 UNNTAK FRA DOKUMENTINNSYN AV HENSYN TIL ETTERFORSKNINGENS ØYEMED- OGSÅ ET METODEVERN?	41
4.3 UNNTAK FRA INNSYN I KOMMUNIKASJONSKONTROLL AV HENSYN TIL ETTERFORSKNINGEN AV ANDRE SAKER	43
4.3.1 HVA KAN DET NEKTES INNSYN I FOR Å VERNE BRUKEN AV KOMMUNIKASJONSKONTROLL?	43
4.3.2 BEGRENSNINGEN “ANDRE SAKER”	44
4.4 HVEM KAN NEKTES INNSYN I OPPLYSNINGENE?	45
4.5 VERN AV POLITIETS METODER VED UNNTAK FRA DOKUMENTINNSYN ETTER § 242A	46
4.5.1 INNLEDNING	46
4.5.2 BEGRENSNINGER I HVA SLAGS OPPLYSNINGER SOM KAN TILBAKEHOLDES FOR Å VERNE METODENE	46
4.5.3 I HVILKE SITUASJONER KAN POLITIETS METODER VERNES?	48
4.5.3.1 Unntak fra dokumentinnsyn etter § 242a første ledd, første punktum litra b) - ”gjenbrukshensynet”	50
4.5.3.2 Unntak fra dokumentinnsyn etter § 242a første ledd, første punktum litra c) - informasjon om andre saker eller metodebruk	55
4.5.4 STRAFFERAMMEBEGRENSNINGEN MV.	57
4.5.5 UNNTAK FRA DOKUMENTINNSYN MÅ VÆRE “STRENGT NØDVENDIG” FOR Å VERNE METODENE	62
4.5.6 VERNET AV METODENE MÅ IKKE MEDFØRE “VESENTLIGE BETENKELIGHETER AV HENSYN TIL DEN SIKTEDES FORSVAR”	64

4.5.6.1	Hvordan kan opplysninger om politiets metodebruk ha betydning for siktedes forsvar på etterforskningsstadiet?	66
4.5.6.2	Når medfører nektelse av innsyn i metodene “vesentlige betenkeligheter” av hensyn til siktedes forsvar?	68
4.5.7	SAKSBEHANDLINGSREGLER AV BETYDNING FOR METODEVERNET	73
4.5.8	VERN AV METODENE DERSOM RETTEN AVSLÅR BEGJÆRINGEN	74
4.6	UNNTAK FRA DOKUMENTINNSYN PÅ GRUNN AV METODEVERNET GJENNOM ANONYM VITNEFØRSEL.	75
4.6.1	INNLEDNING	75
4.6.2	HVILKE POLITIMETODER KAN VERNES VED ANONYM VITNEFØRSEL?	76
4.6.2.1	Metodevern ved rettslig forklaring	76
4.6.2.2	Metodevern ved politiavhør	77
4.6.3	METODEVERNET VED ANONYM VITNEFØRSEL SAMMENLIGNET MED VERNET I § 242A	77
<u>5</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>79</u>
<u>6</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>82</u>
	<u>LITTERATUR:</u>	<u>82</u>

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Problemstillingen for denne avhandlingen er i hvilke tilfeller politiet kan verne sine metoder ved å innskrenke dokumentinnsynet.

Politiet har som hovedoppgave å bekjempe kriminalitet, herunder å forebygge, avdekke, oppklare og iretteføre straffesaker. Ved utførelsen av dette arbeidet benytter politiet seg av ulike midler og metoder. Hvordan politiet arbeider for å bekjempe kriminalitet, kan det av åpenbare grunner ikke gis fullt innsyn i. På den annen side har den som er utsatt for straffeforfølgelse en sterk interesse av og i utgangspunktet rett til informasjon av betydning i saken mot han. Siktedes rett til innsyn i opplysninger om politiets metoder kan ha en sentral betydning for hans mulighet til å føre et effektivt forsvar og dermed få rettferdig rettergang, jf. Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950 art. 6 (heretter EMK).

Hvorvidt politiets metoder kan vernes mot innsyn beror på en avveining av disse motstridende hensyn. Det er imidlertid ikke mulig å verne politiets metoder uten samtidig å innskrenke siktedes innsynsrett. Vi vil i denne avhandlingen se om prosessordningen balanserer hensynene på en hensiktsmessig måte.

Et grunnleggende prinsipp i vår prosessordning er partsoffentlighetsprinsippet.

Bakgrunnen for reglene om partsoffentlighet, nærmere bestemt rett til dokumentinnsyn, er at den et vedtak er rettet mot, skal ha rett til å gjøre seg kjent med samtlige faktiske opplysninger som skal legges til grunn i saken mot han eller henne.¹ Den som saken angår vil derved kunne kontrollere om opplysningene er riktige og fullstendige. Prinsippet gjelder for straffesaker både på etterforskningsstadiet og under hovedforhandling.

¹ Jo Hov, Rettergang I s. 78-79

Partsoffentlighetsprinsippet gjelder ikke uinnskrenket og det er innskrenkningene i innsynsretten for å verne politiets *metoder* vi skal redegjøre for. Vern av personer på grunn av frykt for trusler og represalier faller utenfor avhandlingens tema. Vern av hensyn til rikets sikkerhet eller forhold til fremmed stat faller også utenfor.

Innskrenkninger i innsynsretten for å verne politiets samarbeid med et annet lands myndigheter behandles heller ikke.

Selv om enkelte bestemmelser ikke er gitt for å verne politiets metoder, kan det tenkes at de i noen tilfeller likevel medfører et vern av metodeopplysninger. Av slike bestemmelser vil vi bare behandle de vi anser som mest nærliggende at kan gi et metodevern. Dette på grunn av oppgavens omfang. Innskrenkninger i retten til dokumentinnsyn grunnet hensynet til etterforskningen skal vi derfor behandle.

Vi skal i det følgende se nærmere på de muligheter for vern av metodene som ligger i den rettslige adgangen, regulert i Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25.

Måter å verne metoder på utenfor straffesaker, det vil si på forebyggingsstadiet og etter at saken er avsluttet, faller utenfor. Vi avgrenser mot adgangen til å verne metodene på forebyggingsstadiet fordi dette vernet i hovedsak ikke er rettslig regulert, men består av en del praktiske tiltak. Dette kan for eksempel være tiltak som sivilt politiarbeid eller bruk av forkledning som skjuler metoden politiet benytter seg av. Hvordan politiet verner metodene de bruker gjennom praktiske tiltak, vil det nok også være vanskelig å innhente opplysninger om, både på forebyggingsstadiet og under etterforskningen.

Alle etterforskningsmetoder som det gis adgang til å verne i en straffesak, behandles.

Spørsmålet om å kunne verne politiets metoder oppstår på flere stadier i en straffesak.

Vi behandler problemstillingen på etterforskningsstadiet. Vern av metodene etter at tiltale er tatt ut behandles ikke. Dette skyldes dels begrensningen i oppgavens omfang, men også at reglene om mistenktes/siktedes rett til innsyn på etterforskningsstadiet er grunnleggende og danner utgangspunkt for innsynsretten også etter at tiltale er tatt ut.

Videre er det slik at selv om det generelt sett er større adgang til å gjøre innskrenkninger i dokumentinnsynet på etterforskningsstadiet, er det ikke så stor forskjell på reglene som verner politiets metoder gjennom innskrenkninger i innsynsretten på de to ulike stadier.

En annen sak er at vurderingene i den enkelte sak kan slå ulikt ut før og etter tiltale.

Forberedelsen av siktedes forsvar settes ofte i gang for fullt når tiltale er tatt ut. Behovet

for innsyn er større for å kunne forsvare seg mot anklager enn for å kunne imøtegå tvangsmidler.

Politiets metoder kan vernes gjennom flere ulike typer regler i straffeprosessloven. Foruten gjennom reglene om dokumentinnsyn kan metodene holdes hemmelige ved bevisavskjæring og anonyme vitner. Vi behandler vern av metodene gjennom dokumentinnsynsreglene fordi vi mener at disse er av grunnleggende karakter og en forutsetning for annet vern, for eksempel anonymisering av vitner. Vi behandler reglene om bevisavskjæring og anonym vitneføring bare i den grad de er av betydning for dokumentinnsynsreglene.

Det er den materielle siden av innsynsreglene vi i hovedsak skal behandle i denne avhandlingen. De materielle vilkårene regulerer hvilke situasjoner politiet kan verne sine metoder, og er derfor spennende i et metodeperspektiv. Saksbehandlingsreglene behandles i den grad de er spesielt interessante eller praktiske for oppgavens tema.

Med innskrenkninger i innsynsretten mener vi både *begrensninger* og *unntak* i retten til dokumentinnsyn. Dokumentinnsynet begrenses ved at enkelte opplysninger faller utenfor straffeprosesslovens innsynsrett. Faller metodeopplysningene innenfor lovens innsynsrett kan de bare vernes i den grad det er hjemmel for å gjøre unntak.

Begrensningene i innsynsretten for å verne politiets metoder behandles i avhandlingens kapittel 2 og 3. Lovbestemte unntak fra retten til dokumentinnsyn behandles i kapittel 4.

1.2 Bakgrunn og aktualitet for reglene om innskrenkninger i innsynsretten for å verne politiets metoder

Politiet har i løpet av de siste årene fått tilgang til atskillige nye metoder i sitt kriminalitetsbekjempende arbeid. Behovet for å verne disse metodene har økt tilsvarende. På bakgrunn av dette vil vi gi en oversikt over utviklingen på rettsområdet.

Politiets kriminalitetsbekjempende arbeid kontra siktedes rettssikkerhet er et stadig aktuelt tema, og det hersker uenighet om vektleggingen av de motstridende hensyn.

Spørsmålet om det var nødvendig med straffeprosessuelle endringer for en mer effektiv kriminalitetsbekjempelse ble satt på dagsorden i 1994 ved at etterforskningsmetodene ble tatt opp til vurdering.

Metodeutvalget ble oppnevnt av Justis- og politidepartementet i august 1994 for å utrede og evaluere gjeldende etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet. Utredningen ble avgitt i mars 1997.²

Metodeutvalget fastslo at kriminalitetsbildet hadde endret seg både ved at kriminaliteten var blitt mer omfattende og at den hadde endret karakter.³

Kriminalitetsutviklingen viste også en endring i de kriminelles metodebruk og handlingsmønster. Metodeutvalget påpekte at politiets metodebruk ved bekjempelse av kriminalitet må stå i forhold til trusselbildet.⁴ Det endrede kriminalitetsbildet har blant annet medført at politiet i større grad selv må søke å oppklare straffbare forhold fordi det ikke inngis anmeldelser. Dette gjelder spesielt for den type kriminalitet hvor det ikke finnes noen "fornærmet" som er interessert i oppklaring, eller hvor kriminaliteten er meget godt organisert og derfor vanskelig å avdekke. Et eksempel på denne type kriminalitet er narkotikakriminalitet. I motsetning til hva som er tilfelle er på de fleste andre områder, anmeldes sjelden narkotikaforbrytelser. Ofrene, det vil si narkotikamisbrukerne, har jo her felles interesse med importører og selgere i å få stoffet tilgjengelig.⁵ Narkotikakriminaliteten foregår i tillegg ofte i skjulte og profesjonelle miljøer. Økt bruk av mer "aktive" etterforskningsmetoder er derfor påkrevd. Slike metoder er for eksempel bruk av spanere og infiltratører i kriminelle miljøer, samt bruk av kilder og informanter.

1.2.1 Rettsutviklingen

Det må antas at enkelte grupper av kriminelle nøyte overvåker politiets metoder, såkalt kontraspaning. Av metodeutvalgets utredning fremgår det at muligheter for å beskytte kunnskapen om politiets metoder vil være av stor betydning for en effektiv kriminalitetsbekjempelse.⁶

² NOU 1997:15

³ NOU 1997:15 s. 11

⁴ NOU 1997:15 s. 22

⁵ NOU 1997:15 s. 33

⁶ NOU 1997:15 s. 29

Metodeutvalget foreslo endringer i straffeprosesslovens regler om kommunikasjonskontroll.⁷ Utvalget fant at det ikke forelå tilstrekkelig grunn til å videreføre forbudet mot å bruke opplysninger fra kommunikasjonskontroll som bevis, jf. dagjeldende § 216 tredje ledd. Utvalget foreslo videre å oppheve regelen i dagjeldende § 216 fjerde ledd som fastslo at mistenkte ikke hadde rett til innsyn i sakens dokumenter som gjaldt telefonkontroll, eller som inneholdt opplysninger fra slik kontroll.

Metodeutvalget foreslo også endringer av bevisavskjæringsregelen i § 292 annet ledd ved å innføre et nytt siste punktum om at retten kunne bestemme at bevisførsel fra hvilket sted politiet har foretatt observasjoner ikke skal tillates, såfremt dette ble ansett å være uten betydning for avgjørelsen av skyldspørsmålet.⁸

Departementet sluttet seg til hovedtrekkene til Metodeutvalgets forslag, jf. Ot.prp. nr. 64 (1998-99). Endringen ble vedtatt ved lov 3. desember 1999 nr. 82.

I regelen om bevisavskjæring i straffeprosessloven § 292 ble det på ny foretatt endringer i 2002.⁹ Når et bevis kan nektes ført, ble endret fra når det er uten betydning ”for saken” til når det er uten betydning for ”dommens innhold”. Se nærmere om lovendringen i punkt 2.5.4.1.

Ved endring i straffeprosessloven i juli 2000 ble det for første gang i norsk rett tillatt å føre anonyme vitner.¹⁰ Ved innføringen av § 130a litra b ble det gitt adgang til anonym vitneførsel for å beskytte politiets bruk av informanter, spanere etc. Regelen om rett til dokumentinnsyn i § 242 annet ledd ble også endret slik at det ble gitt adgang til å nekte innsyn i slike opplysninger.

I den såkalte Heroin-saken¹¹ (se nærmere omtale i blant annet punkt 1.4.2) valgte påtalemyndigheten å innstille strafforfølgingen av en person som var under tiltale for oppbevaring av 35 kg heroin. Påtalemyndigheten så seg nødt til å innstille saken for å

⁷ NOU 1997:15 punkt 6.2.7 – 6.2.8

⁸ NOU 1997:15 punkt 6.9.4

⁹ Lov 28. juni 2002 nr. 55

¹⁰ Lov 28. juli 2000 nr. 73

¹¹ Rt. 2002 s. 1049

unngå å gi forsvaret innsyn i dokumenter fra etterforskningen. Hensynet bak var å beskytte politiets informanter mot trusler og represalier. Selv om problemstillingen var kjent, presiserte den ovennevnte kjennelsen fra Høyesteretts kjæremålsutvalg rettstilstanden på en måte som gjorde lovgivningsbehovet atskillig mer markert. På denne bakgrunn engasjerte justisministeren seg i problemstillingen om det var behov for ytterligere straffeprosessuelle tiltak, først og fremst for å beskytte politiets kilder og informanter.

Riksadvokaten fremhevet i et notat av 11. september 2002 at også andre sider ved politiets etterforskning kan ha behov for vern:

“Slik riksadvokaten ser det, innebærer dagens kriminalitetsbilde... at politiet i økende grad må skaffe seg informasjon om straffbar virksomhet ved metoder som det vil være uheldig for en effektiv kriminalitetsbekjempelse om siktrede får innsyn i, og/eller som kan sette informanternes liv og helse i fare. En kriminalitetsbekjempelse som fremstår som ineffektiv, og som oppfattes slik at prosessordningen gir den forfølgningen gjelder betydelige muligheter til å obstruere forfølgning, kan ikke gi befolkningen tillit til at de rettshandhevende myndigheter er i stand til å beskytte dem mot kriminalitet. Den nylig henlagte “heroin-saken” er et eksempel på dette”.¹²

Behovet for vern av politiets metodebruk ble også tatt opp til vurdering i Ot.prp. nr. 24 (2002-2003).

I proposisjonen ble det fremmet forslag til endringer i straffeprosesslovens regler om bevisførsel og dokumentinnsyn. Forslagene tok blant annet sikte på sterkere vern av politiets metoder i forbindelse med straffesaker. Resultatet ble et nytt unntak fra dokumentinnsyn i § 242a.

På denne bakgrunn er det nå større adgang enn tidligere til å verne politiets metodebruk.

1.2.2 Behovet for vern av politiets metoder

Metodene politiet benytter seg av i sitt kriminalitetsbekjempende arbeid, er vanligvis vel kjent blant allmennheten. Det er for eksempel ikke ukjent at politiet bruker metodene spaning og infiltrasjon for å forebygge og avdekke kriminelle handlinger. Det

¹² Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 11

er derfor gjennomgående intet behov for å holde skjult at en metode finnes og brukes. Bevisene som fremskaffes gjennom metodebruken må derimot vernes. Vårt perspektiv er imidlertid behovet for å beskytte detaljer om *hvordan* metodene brukes.

Det er først og fremst opplysningene om i hvilke situasjoner politiet faktisk benytter seg av metodene, og hvordan de går frem i det enkelte tilfelle som skal behandles. Blir slike opplysninger kjent, vil de kriminelle kunne tilpasse sin virksomhet etter politiets metodebruk. Politiets arbeid med å bekjempe kriminalitet vil derved svekkes.

1.2.3 Politimetoder som kan ha et særlig behov for vern

Av alle de metoder politiet benytter seg av, er det enkelte som det vil være større behov for å verne. Dette gjelder spesielt for metoder der politiets bruk og fremgangsmåte ikke er kjent, og dette er av sentral betydning for at metoden skal virke etter sin hensikt.

Vi skal nå se litt nærmere på et utvalg av politimetoder som det kan være av stor betydning å verne for å oppnå en effektiv kriminalitetsbekjempelse.

Spaning er en vanlig politimethode.¹³ Spaning er en form for passiv observasjon og brukes som et middel ved forebygging og etterforskning.¹⁴ Det sondres mellom ”åpen” og ”lukket” spaning.¹⁵ Ved ”åpen” spaning opptrer politiet åpent, for eksempel ved uniformerte fot- eller bilpatruljer. Ved ”lukket” spaning holder politiet seg skjult, for eksempel ved observasjoner fra et hemmelig sted eller bruk av sivilkledd politifolk. ”Skjult” spaning forutsetter at de som spanes på ikke blir klar over dette. Dette gjelder spesielt når spaning brukes i etterforskningsøyemed. Blir utenforstående kjent med den nærmere bruken av metoden, for eksempel hvor fra politiet spaner, vil metoden ikke lenger være effektiv.

Infiltrasjon, provokasjon og kommunikasjonskontroll regnes for å være ekstraordinære politimetoder.

Det som kjennetegner infiltrasjon er at politiet opptrer i et kriminelt miljø under uriktig identitet (under cover). Politiet deltar i miljøet, i noen tilfelle ved å begå kriminelle handlinger.¹⁶

¹³ NOU 1997: 15 s. 80.

¹⁴ Auglend m.fl., Politirett s. 615.

¹⁵ NOU 1997: 15 s. 79.

¹⁶ NOU 1997: 15 s. 82

Ved bruk av etterforskningsmetoder med provokasjonstilsnitt går politiet mer aktivt til verks enn ved de øvrige metodene. Her deltar politiet i den kriminelle aktivitet og søker å fremprovosere en situasjon hvor politiet kan avdekke mest mulig av den straffbare handlingen.¹⁷

Ved bruk av infiltrasjon og provokasjon er det av avgjørende betydning at de som blir utsatt for metoden, er uvitende om at infiltratøren eller provokatøren arbeider for politiet. Det vil også være av sentral betydning at de kriminelle ikke blir kjent med hvordan politiet vanligvis går frem ved bruk av disse metodene, for eksempel opplysninger om hvordan de etablerer kontakt.

Kommunikasjonskontroll er hjemlet i straffeprosessloven kapittel 16a. Metoden går ut på å avlytte samtaler eller annen kommunikasjon ved etterforskningen av konkrete straffbare forhold. Dersom politiet for eksempel bruker kommunikasjonskontroll for å avdekke en bestemt type kriminalitet, er det helt sentralt at opplysninger om denne metoden ikke spres blant overtreidere i slike saker.

1.3 Noen grunnleggende avveiningsspørsmål

Vårt straffeprosessuelle system bygger på en partsprosess. Formelt sett skal påtalemyndigheten og siktede være likestilt. Prinsippet om likestilte parter er likevel bare et formelt utgangspunkt. Under etterforskningen av en straffesak er det klart at det ikke er tale om noen reell likestilling.¹⁸ Påtalemyndigheten disponerer i motsetning til siktede over store ressurser, så vel økonomisk som kompetansemessig. Politiet har videre en sterk posisjon overfor siktede ved sin adgang til å benytte tvangsmidler mot vedkommende.

Denne ubalansen søkes blant annet gjenopprettet ved å gi siktede rettigheter under saken.

I straffeprosessen er det enkelte grunnprinsipper som skal søke å ivareta en god prosessordning. Et av grunnkravene er at prosessen ivaretar rettsikkerheten. Rettergangen skal være betryggende og rettferdig, jf. EMK artikkel 6 nr. 1. Det er

¹⁷ NOU 1997: 15 s. 83

¹⁸ Kjell V. Andorsen, Lov og Rett 2000 s. 26

imidlertid ikke tilstrekkelig at prosessordningen faktisk er betryggende og rettferdig, den mistenkte og allmennheten må også ha tillit til at den er det.¹⁹

Hovedregelen om full innsynsrett medfører i et metodevernperspektiv at siktede/tiltalte får innsyn i alle dokumentene i saken, inkludert opplysninger om bruken av politiets metoder. Innsynsretten øker sannsynligheten for at saken blir best mulig opplyst før dom avsies. Dette skal ivareta det materielle sannhetsprinsipp. Hovedmålet for prosessen er å komme frem til materielt riktige avgjørelser. Jo bedre saken er opplyst, jo større er muligheten for at det fattes en riktig avgjørelse. Det er spesielt viktig å hindre uriktige domfellelser. Derfor skal enhver tvil komme tiltalte til gode, jf. in dubio pro reo-regelen. Målet om å komme frem til materielt riktige avgjørelser, innebærer at påtalemyndigheten har plikt til å også legge frem opplysninger som taler til den mistenktes fordel. Retten har her et ansvar for at saken blir fullstendig opplyst, jf. § 294. Innsynsretten er videre viktig for siktedes/tiltaltes forsvar. Dersom det dreier seg om opplysninger som påtalemyndigheten vil påberope som bevis i saken, følger krav på innsyn av det kontradiktoriske prinsipp, jf. EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav d. Men opplysninger som påtalemyndigheten besitter, kan være av betydning for siktede uavhengig av om opplysningene skal føres som bevis i saken. Siktede og hans forsvarer må kunne gis mulighet til å skaffe til veie og legge frem opplysninger som de mener er av betydning for sakens opplysning. Det kan jo være snakk om at påtalemyndigheten under etterforskningen har begått feil, for eksempel ulovlig erverv av bevis eller ulovlig provokasjon.

Disse grunnkrav og hovedprinsipper tilsier at adgangen til dokumentinnsyn er vid.

Det er imidlertid også andre grunnkrav som stilles for en god prosessordning.

Hensynet til effektiv kriminalitetsbekjempelse er sentralt. Det er statens ansvar å forebygge, etterforske og straffeforfølge kriminaliteten i samfunnet. Allmennhetens tillit til at rettspleien fungerer effektivt er av sentral betydning for rettsstaten.

Departementet uttalte i forbindelse med forberedelsen til endringene av dokumentinnsynsreglene:

“Dessuten har norske myndigheter ikke bare plikt til å sørge for at straffeprosessen oppfyller krav til rettssikkerheten til mistenkte. Staten har også ansvar også for å

¹⁹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 27

beskytte personer, eiendom og offentlig interesser mot forbrytelser og for å etterforske og strafforfølge de forbrytelser som likevel blir begått, på en effektiv måte. Sett i dette perspektiv kan politi og påtalemyndighet ha helt legitime grunner til å motsette seg at materiale som kommer frem under etterforskning av en sak - men som ikke skal brukes som bevis - kommer videre til den siktede.”²⁰

Det er som nevnt ikke mulig å verne opplysninger som påtalemyndigheten besitter uten samtidig å innskrenke siktedes rett til innsyn. Vern av politiets metoder medfører derfor innskrenkninger forsvarets innsynsrett.

Forskjellige opplysninger om politiets metoder vil ha ulik betydning for siktedes forsvar. Noe materiale vil det være ubetenkelig å nekte siktede og hans forsvarer innsyn i, mens andre opplysninger vil være av varierende betydning for siktedes forsvar. Behovet for å verne metodene vil også gjøre seg gjeldende med høyst ulik styrke. Selv om det i mange tilfeller ikke vil være av stor betydning om siktede får kjennskap til opplysningene, kan det være avgjørende for politiets kriminalitetsbekjempelse at metodebruken ikke blir kjent.

Bestemmelser i straffeprosessloven som verner politiets metoder, er et resultat av en avveining av de motstridende hensyn som gjør seg gjeldende. Hensynet til siktedes rettsikkerhet på den ene side er avveid i forhold til hensynet til en effektiv rettshåndhevelse på den annen side.

Departementet uttalte i denne forbindelse:

“Målet er å finne en balanse som legger tilstrekkelig vekt på alle disse hensynene. I mange saker vil det kunne være berettiget og forsvarlig å nekte innsyn hvis tungtveiende hensyn taler for det. Både hensynet til... og hensynet til ikke å ødelegge politiets evne til å forebygge, avdekke oppklare og iredteføre alvorlige straffbare handlinger må veie tungt. En forutsetning for å nekte innsyn må imidlertid være at det ikke dreier seg om opplysninger som det er av vesentlig betydning for forsvaret å kjenne til.”²¹

Det er først og fremst lovgiver som har foretatt en avveining av hensynene gjennom reglene om dokumentinnsyn. I enkelte tilfeller åpner loven for en skjønnsmessig vurdering av adgangen til å verne politiets metodebruk. En avveining av de

²⁰ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 27

²¹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 28

motstridende hensynene fra rettsanvenderens side, spesielt domstolene, vil da være av betydning for grensene for politiets adgang til å verne metodene.

1.4 Noen metodespørsmål

1.4.1 Rettskildebildet

Bestemmelser i straffeprosessloven som regulerer metodevernet, er til dels nye. Det finnes derfor lite rettspraksis knyttet til praktiseringen av reglene. Ordlyden og forarbeidene til loven er derfor de sentrale rettskildene ved tolkingen av disse bestemmelsene.

Sterke reelle hensyn gjør seg gjeldene både for og imot adgangen til å verne politiets metoder. Rettskilden reelle hensyn er derfor viktig for tolkingen.

EMK er også en sentral rettskilde. Betydningen av EMK for metodevernet kommer vi nærmere inn på nedenfor i punkt 1.4.3.

1.4.2 Tolkningsprinsipper

I “Heroin-saken”²² hadde påtalemyndigheten tiltalt en person for overtredelse av straffeloven § 162 første og tredje ledd, jf. femte ledd, for ulovlig oppbevaring av ca 35 kg heroin. Problemstillingen for retten var hvorvidt påtalemyndigheten kunne tilbakeholde dokumenter som inneholdt opplysninger om sine informanter i saken. Høyesteretts kjæremålsutvalg kom frem til at påtalemyndigheten ikke kunne tilbakeholde dokumentene.

Etter en tolkning av straffeprosessloven § 292 fant retten at bestemmelsen ikke gav påtalemyndighetene hjemmel for å tilbakeholde dokumentene. Retten reiste så problemstillingen om det på grunn av de sterke hensyn som gjorde seg gjeldende, på ulovfestet grunnlag kunne foretas en beskjæring av regelen i straffeprosessloven § 292 annet ledd, første punktum om at bevis bare kan nektes ført når det gjelder forhold som er uten betydning for saken, eller som allerede er tilstrekkelig bevist.

Utvalget uttalte om tolkningsspørsmålet:

“Kjæremålsutvalget ser i og for seg vekten av de behov for tilbakeholdelse av dokumenter som påtalemyndigheten påberoper seg. Når disse behov skal holdes opp mot hensynet til sakens opplysning, står man overfor vanskelige avveiningsproblemer

²² Rt. 2002 s. 1049

*som det må høre under lovgiveren å ta stilling til, jf. tilsvarende betraktninger i Rt-1997-869 på side 876”.*²³

Avgjørelsen viser at Høyesterett er tilbakeholden med å tolke straffeprosesslovens bestemmelser innskrenkende eller gjøre unntak på ulovfestet grunnlag, når det er tale om å innskrenke siktedes/tiltaltes rettigheter. Dette på grunn av de sterke reelle hensyn som gjør seg gjeldende. Høyesterett tillegger lovgiver oppgaven med å foreta disse avveiningene.

Høyesteretts rettskildebruk viser at ordlyden og forarbeidene til loven har spesielt stor vekt ved tolkningen av bestemmelsene. Det kan imidlertid stille seg annerledes dersom det gjelder en tolkning til tiltaltes fordel.

1.4.3 EMK`s betydning for reglene om vern av politiets metoder

På straffeprosessens område er EMK inkorporert i norsk rett gjennom straffeprosessloven § 4. At straffeprosesslovens regler gjelder med ”de begrensninger” som følger av folkeretten, innebærer at folkeretten anvendes direkte i forhold til den enkelte borger, så langt den gir borgeren en direkte *bedre rettsstilling* enn han ellers ville ha hatt etter norsk rett isolert.

EMK`s stilling i norsk rett er nå også regulert i Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30. En eventuell motstrid mellom en regel i straffeprosessloven og en regel i EMK løses i følge menneskerettsloven § 3 ved at EMK skal ”gå foran bestemmelser i annen lovgivning”.

EMK har ingen bestemmelse som uttrykkelig regulerer mistenktes/siktedes og forsvarerens rett til innsyn i påtalemyndighetenes opplysninger om politiets metoder. Spørsmålet reguleres av den mer generelle bestemmelsen i artikkel 6 nr. 1 som fastslår kravet om en rettferdig rettergang som et generelt rettsikkerhetsprinsipp, og av artikkel 6 nr. 3 bokstav b som angir straffeprosessuelle minimumsrettigheter for den siktede, herunder retten til enhver som blir siktet for en straffbar handling å få tilstrekkelig tid og

²³ Rt. 2002 s. 1049 s. 1051

mulighet til å forberede sitt forsvar. Av disse bestemmelsene utledes en rett til dokumentinnsyn for siktede og hans forsvarer.²⁴

Selv om ordlyden i den engelske teksten ”fair trial” kan tyde på at bestemmelsen bare gjelder for muntlige rettsmøter, følger det av konvensjonspraksis at artikkel 6 i prinsippet gjelder for hele rettergangen, også på etterforskningsstadiet.²⁵

Den europeiske menneskerettsdomstol (heretter EMD) har utviklet visse prinsipper som presiserer begrepet ”rettferdig rettergang”.²⁶

Retten til innsyn i påtalemyndighetens metodeopplysninger må ses i sammenheng med prinsippet om at partene skal være likestilt under rettergangen (”equality of arms”). Dette innebærer at hver av partene skal ha muligheten til å kunne presentere sin sak under forhold som ikke stiller han dårligere enn motparten. Det er påtalemyndigheten som har hovedansvaret for å redegjøre for saken, og vil derfor ha besittelsen av det materiale som fremkommer under etterforskningen. Påtalemyndigheten har derved mulighet til å bruke opplysningene i saken. Denne ubalansen må rettes opp ved at forsvaret gis en rett til å bruke opplysningene til sin fordel.

Kontradiksjonsprinsippet medfører et krav om at siktede skal ha innsyn i opplysninger som påtalemyndigheten skal bruke som bevis i saken mot han. Dette betyr at det i utgangspunktet vil være i strid med kravet til en ”rettferdig rettergang” å nekte siktede og hans forsvarer innsyn i opplysninger om politiets metoder som påtalemyndigheten skal bruke som bevis i saken.

Det følger av praksis fra EMD at retten til innsyn rekker videre enn bare til opplysninger som påtalemyndigheten skal bruke som bevis. I saken Rowe og Davis mot Storbritannia uttalte EMD følgende om retten til innsyn i opplysninger som påtalemyndigheten har i saken:

“It is a fundamental aspect of the right to a fair trial that criminal proceedings, including the elements of such proceedings which relate to procedure, should be adversarial and that there should be equality of arms between the prosecution and

²⁴ Se for eksempel Brandstetter mot Østerrike, A 211 (1991) og Rowe og Davis mot Storbritannia, Reports of Judgments and Decisions 2002-II 16. februar 2000

²⁵ Erik Møse, Menneskerettigheter 2002 s. 339

²⁶ Erik Møse, Menneskerettigheter 2002 s. 339

defence. The right to an adversarial trial means, in a criminal case, that both prosecution and defence are given the opportunity to have knowledge of and comment on the observation filed and the evidence adduced by the other party.”²⁷

EMD uttalte videre at retten til innsyn likevel ikke gjelder absolutt:

“However...the entitlement to disclosure of relevant evidence is not an absolute right. In any criminal proceedings there may be competing interests, such as ... or keep secret police methods of investigation of crime, which must be weighted against the right of the accused.”²⁸

EMD legger til grunn at retten til en rettferdig rettergang i artikkel 6 ikke innebærer at forsvarers innsynsrett gjelder ubegrenset. Hensynet til siktede må avveies mot andre hensyn som gjør seg gjeldende. Det følger videre av avgjørelsen at hensynet til å verne politiets metoder er et legitimt hensyn å ta i betraktning ved begrensninger i retten til dokumentinnsyn.

EMD understreket i fortsettelsen:

*“However, only such measures restricting the rights of the defence which are strictly necessary are permissible under Article 6 § 1... Moreover, in order to ensure that the accused receive a fair trial, any difficulties caused to the defence by limitation on its rights must be sufficiently counterbalanced by the procedures followed by the judicial authorities... .”*²⁹

Sitatet viser at EMD fastslår at det ikke skal være kulant å tillate unntak fra retten til dokumentinnsyn. Unntak kan bare gjøres dersom det er strengt nødvendig. Når unntak tillates, må ulempene ved å nekte forsvarer tilgang på opplysningene bli tilstrekkelig oppveid av de prosessuelle reglene for slike avgjørelser.

Vi kommer tilbake til kravene fra EMK i de konkrete drøftelsene av reglene.

²⁷ Rowe and Davis mot Storbritannia, 16. februar 2000, punkt 60

²⁸ Rowe and Davis mot Storbritannia, 16. februar 2000, punkt 61

²⁹ Rowe and Davis mot Storbritannia, 16. februar 2000, punkt 61

2 Vern av metodene ved at innsynsretten er begrenset til å gjelde ”sakens dokumenter”

2.1 Innsynsrettens betydning for politiets mulighet til å verne sine metoder

Som vi har nevnt innledningsvis, er det et klart behov for å verne detaljene rundt politiets metodebruk. Politiets dokumentasjon av etterforskningen i en sak inneholder ikke sjelden sensitive opplysninger om metodebruken.

Straffeprosessloven (heretter strprl.) gir som vi har sett rett til dokumentinnsyn.

Innsynsretten kan gi tilgang til informasjon om politiets metodebruk. Det er derfor av sentral betydning for metodevernet hvor omfattende innsynsretten er. Begrensningene i innsynsretten vil følgelig være avgjørende for å verne metodene.

Det foreligger ingen alminnelig tilgang til opplysninger om politiets arbeid. Det er først når en person utsettes for strafforfølgelse at reglene om dokumentinnsyn kommer til anvendelse. På denne bakgrunn er det av sentral betydning for metodevernet når saken er nådd et stadium som gir personen innsynsrett.

Innsynsretten reguleres først og fremst i strprl. § 242. Bestemmelsen kommer til anvendelse når saken befinner seg på *etterforskningsstadiet*. Da innsynsretten ikke aktualiseres før dette stadiet, er metodene dermed vernet frem til dette tidspunktet. I et metodeperspektiv er det derfor av sentral betydning når saken rettslig sett anses å begynne seg på etterforskningsstadiet.

Det er videre av vesentlig betydning for vernet hvor omfattende innsynsretten er. Det er jo ikke gitt at innsynsretten gjelder alle dokumentene i politiets besittelse. Omfatter retten til innsyn også de sensitive opplysninger om politiets metodebruk? Dersom slike metodeopplysninger faller utenfor dokumentinnsynsretten, vil jo ikke mistenktes innsyn være en så stor trussel for metodene.

Utgangspunktet etter § 242 første ledd, første punktum er at forsvaret bare har krav på å gjøre seg kjent med “*sakens dokumenter*”. At retten til innsyn er begrenset til å gjelde “*sakens dokumenter*” også etter at tiltale er tatt ut, jf. strprl. § 264 første ledd, første punktum viser at begrensningen gir metodene et gjennomgående vern.

Siden det bare gis rett til innsyn i sakens dokumenter, spiller avgrensningen av begrepet en praktisk viktig rolle for metodevernet. Dokumenter kan falle utenfor begrepet for

eksempel ved at de ikke gjelder den *aktuelle* saken. Videre skal vi se at et dokument kan falle utenfor begrepet fordi det kan holdes internt. Når vi betegner et dokument som internt er dette et navn på resultatet, det vil si at dokumentet ikke omfattes av sakens dokumenter. Adgangen til å holde et dokument internt er som vi skal se begrenset av en kobling til bevisavskjæringsreglene.

Finnes opplysningene om politimetodene bare i dokumenter som ikke anses som sakens dokumenter, er det jo ingen innsynsrett. Det er imidlertid grunn til å tro at mange av de mest sensitive opplysningene fra et metodeperspektiv nettopp befinner seg i dokumenter det kan være tvilsomt om anses som sakens dokumenter. Dette er bakgrunnen for at vi velger å drøfte begrepet relativt utførlig.

2.2 Forutsetninger for dokumentinnsyn – anvendelsesområdet for straffeprosessloven

Straffeprosessloven gjelder bare for etterforskning og annen straffesaksbehandling.

Lovens kapittel 18 inneholder regler om saksbehandlingen på etterforskningsstadiet, herunder retten til dokumentinnsyn, jf. § 242. Da innsynsretten etter § 242 aktualiseres på etterforskningsstadiet er det av sentral betydning for metodevernet når politiets arbeid etter loven er å anse som etterforskning, herunder grensen mot annen politivirksomhet. Annen politivirksomhet kan for eksempel være forebygging av kriminalitet, kriminalanalyse eller ordinær ordenstjeneste. For slik virksomhet kommer forvaltningslovens, politiloven og andre lover som regulerer de særlige rettsområder til anvendelse.

Strprl. § 226 som angir hva som er formålet med etterforskningen, indikerer en avgrensning av begrepet “etterforskning” mot andre typer av politiarbeid.

I rundskriv fra riksadvokaten ble det uttalt under henvisning til § 226:

*“Etterforskning er ikke en mer eller mindre tilfeldig innsamling av fakta, men en formålsstyrt virksomhet. Den faktainnsamling som etterforskningen består i, skjer med rettslige normer som bakgrunn, ramme og mål. Det er ikke bare rettsrelevante fakta som er av interesse. Målet for innsamlingen er å etablere grunnlag for at påtalemyndigheten kan vurdere om en straffebestemmelse er overtrådt, og om gjerningsmannen oppfyller de øvrige tre hovedvilkår for straff...”*³⁰

³⁰ Rundskriv fra riksadvokaten, 22.desember 1999 s. 2

Det avgjørende for om en virksomhet er å anse som etterforskning, er altså dens formål. Er siktemålet å avklare om et straffbart forhold finner- eller har funnet sted, og i tilfellet hvor, når og hvem som er ansvarlig, er virksomheten å anse for etterforskning. Også annen virksomhet med formål å klarlegge omstendigheter av betydning for å treffe påtaleavgjørelse eller for sakens behandling i retten inngår i etterforskningen.³¹

Den ansvarlige myndighets oppfatning av formålet med virksomheten vil i praksis være nærmest avgjørende for om fakta innsamlingen anses som etterforskning. Det er derfor av stor betydning at politi og påtalemyndighet hele tiden er bevisst hva som er formålet med virksomheten, fordi dette er avgjørende for hvilke regelverk som kommer til anvendelse.

Dersom formålet er et annet enn det som er angitt ovenfor, er virksomheten altså ikke å anse som etterforskning. Et annet formål vil det for eksempel være hvor innhentingen av opplysninger skjer helt generelt, eller hvor informasjonen tar sikte på å avverge eller oppklare mulige fremtidige straffbare forhold.

Hvilke metoder som anvendes i etterforskningen, for eksempel om den skjer åpent eller skjult, er uten betydning for om det foreligger etterforskning i lovens forstand. Hvordan en virksomhet karakteriseres er heller ikke avgjørende. For eksempel er karakteristikken “etterretning” ofte mer en beskrivelse av en metode enn en avgrensning av virksomheten mot etterforskning.³²

At ovennevnte formålsbetraktninger er avgjørende for hva som anses som etterforskning i lovens forstand, er også lagt til grunn av Metodeutvalget.³³

Før saken befinner seg på etterforskningsstadiet i lovens forstand vil det altså ikke være adgang til opplysninger om politiets metoder gjennom dokumentinnsynsreglene i straffeprosessloven.

2.3 Dokumentbegrepet

Opplysninger om politiets arbeidsmetoder kan finnes i ulike medier. For at det skal gis innsyn i opplysninger, må det imidlertid gjelde et dokument, jf. “sakens dokumenter” i

³¹ Rundskriv fra riksadvokaten 22. desember 1999 s. 2

³² Rundskriv fra riksadvokaten 22. desember 1999 s. 3

³³ NOU 1997:15 s. 50

strprl. § 242. På hvilken måte de sensitive opplysningene oppbevares vil etter ordlyden kunne ha betydning for adgangen til å verne metodene. Dersom begrepet “dokument” ikke favner vidt, vil politiet kunne verne metodene ved å oppbevare opplysningene i medium som faller utenfor begrepet.

Etter en naturlig forståelse av ordlyden er et dokument informasjon i en bestemt sak som er nedskrevet eller notert ned på papir.

I følge juridisk litteratur³⁴ skal dokumentbegrepet som utgangspunkt tolkes på samme måte som i forvaltningsloven og lov om offentlighet i forvaltningen. Etter forvaltningsloven³⁵ § 2 1.ledd litra f) og offentlighetsloven³⁶ § 3 1.ledd 2.punktum, er et dokument en logisk avgrenset informasjonsmengde som er lagret på et medium for senere lesing, lytting, framføring eller overføring.

Dokumenter i offentlighetslovens forstand, omfatter også brev, notater, fotografier, kart, skisser, forslag, utkast og innlegg.³⁷

Dersom materialet har betydning som bevismiddel vil det, av hensyn til mistenktes forsvar, være grunn til å tolke begrepet ytterligere utvidende i straffesaker. Materiale som lydbånd, film, magnetbånd og lignende hjelpemidler ved elektronisk databehandling, vil dermed omfattes. En slik utvidende tolkning er også lagt til grunn i juridisk teori.³⁸

Dokumentbegrepet favner dermed meget vidt. Politiets og påtalemyndighetens adgang til å verne sensitive opplysninger om metoder gjennom oppbevaringsmåter er derved avskåret.

Selv om dokumentbegrepet som vi har sett er gitt en vid forståelse, forutsetter det at det er snakk om et *fysisk* medium. Informasjon som ikke er rapportert, men for eksempel

³⁴ Bjerke og Keiserud, bind II s. 873

³⁵ Lov av 10. februar 1967

³⁶ Lov av 19. juni 1970 nr. 69

³⁷ Frihagen, Offentlighetsloven s. 235-309

³⁸ Bjerke og Keiserud, bind II s. 872

bare finnes i en tjenestemanns bevissthet, kan det vanskelig gis innsyn i. Spørsmålet blir hvorvidt politiet ved å unnlate å lagre informasjon, kan unngå innsyn i metodebruken. En slik adgang vil være i strid med intensjonen i § 242 som forutsetter at alt dokumenteres. Hovedregelen om rett til dokumentinnsyn skal jo gi forsvaret tilgang til alle opplysningene i saken. En anledning til å la være å lagre informasjon vil innebære en beskjæring av regelen og kan derfor ikke være tillatt.

Videre vil en adgang til ikke å dokumentere opplysningene være i strid med det alminnelige krav til notoritet som må gjelde for politiets virksomhet. Politiets plikt til å rapportere alt det politiet oppdager, undersøker og observerer følger også av politiinstruksen § 7-6.³⁹

2.4 Hva er “saken”?

Retten til dokumentinnsyn gjelder bare for opplysninger i “saken”. Dersom politiets metodeopplysninger ikke angår “saken” i lovens forstand, vil de dermed være vernet fra innsyn. Saksbegrepet har på denne måten betydning for metodevernet.

Etter en naturlig forståelse av ordlyden er saken selve straffesaken mot den mistenkte. Om saken er på etterforskningsstadiet eller hovedforhandlingsstadiet er uten betydning. Det følger også av rettspraksis at begjæringen om innsyn må gjelde straffesaken. I en avgjørelse inntatt i Rt. 1996 s. 313 ble ikke begjæringen tatt til følge da den gjaldt innsyn i forvaltningsrettslige dokumenter.

At saken begrenses til å gjelde selve straffesaken, vil imidlertid ikke ha betydning for vernet av politiets metoder, det vil jo være de strafferettslige og ikke de forvaltningsrettslige dokumentene som inneholder sensitive opplysninger om metodene.

Dersom det er flere mistenkte i en sak, skal retten til innsyn i sakens dokumenter ikke omfatte dokumenter som bare gjelder andre mistenktes forhold, jf. strprl. § 242 4. ledd. Forfølgningen overfor en person utgjør som utgangspunkt en sak, og forsvaret har etter dette krav på innsyn i de dokumentene som gjelder mistenktes sak. “Saken” er etter dette avgrenset til bare å gjelde mistenktes sak.

Kjennelsen inntatt i Rt. 2004 s. 854 gjaldt ni personer siktet i en ranssak. Den ene av de siktedes forsvarere begjærte innsyn i samtlige etterforskningsdokumenter i saken.

³⁹Alminnelig tjenesteinstruks for politiet av 22. juni 1990 nr. 3963

Forsvareren ble nektet innsyn. Utvalget uttalte at i de fleste saker hvor det er flere mistenkte for samme lovovertrедelse, vil etterforskningsdokumentene i utgangspunktet være av betydning for samtlige.

Utvalget påpekte at det likevel kan være dokumenter som har betydning bare for en av de mistenkte. Dette spesielt i større saker der de mistenkte har hatt forskjellige roller. I så fall er det bare disse dokumentene den mistenkte har krav på innsyn i.

Det ovenstående innebærer at de andre mistenkte i en sak ikke kan forlange innsyn i etterforskningsmetodene som bare er rettet mot andre mistenkte. Dette vil kunne ha betydning for vernet av politiets metoder på den måten at jo færre som får innsyn i metodebruken, jo lavere risiko er det for at effektiviteten av metodene svekkes. Faren for lekkasjer til utenforstående vil øke desto flere som har tilgang til opplysningene.

2.5 Hva er “sakens dokumenter”?

2.5.1 Utgangspunkt

Etter en naturlig forståelse av ordlyden vil sakens dokumenter omfatte alle dokumenter som inneholder opplysninger og bevis om selve saksforholdet. Også dokumenter som inneholder opplysninger om politiets metoder, vil etter en slik forståelse omfattes.

Lovforarbeidene gir ingen videre veiledning om hvordan begrepet skal forstås. Det er imidlertid gjennom rettspraksis og påtalemyndighetens praksis satt visse begrensninger for hva som omfattes av sakens dokumenter, og for hva som kan holdes utenfor. For vernet av metodene vil politiets adgang til å holde visse opplysninger utenfor være av avgjørende betydning. Dersom påtalemyndigheten kan holde utenfor opplysninger om hvordan de knytter til seg informanter, kilder eller tystere eller hvordan de utfører spaningsopplegg, vil jo dokumentinnsynreglene ikke innebære en betydelig trussel for metodene.

2.5.2 Dokumentførte dokumenter

Under etterforskningen blir alle opplysninger som kan være av betydning for avgjørelsen av tiltale spørsmålet ført inn i en dokumentliste. Denne dokumentlisten vil være utgangspunktet ved avgjørelsen av hva som hører til “sakens dokumenter”.⁴⁰

⁴⁰ Jf. Rt. 2003 s. 648

Politi og påtalemyndighet kan ikke unngå at utenforstående får kjennskap til sensitive metodeopplysninger gjennom dokumentinnsyn ved å la være å føre inn slike dokumenter i dokumentlisten. Alt som har betydning for tiltalespørsmålet skal dokumentføres og går dermed som utgangspunkt inn under sakens dokumenter. Å la være å føre inn enkelte dokumenter for å verne metodene kan være straffbart etter Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 (heretter strl.) § 325 om grov uforstand i tjenesten.⁴¹

Dokumentfortegnelsen og nummereringen av dokumentene tilsier at dokumentene utgjør en enhet. Dette taler for at påtalemyndigheten ikke kan verne sine metoder ved å plukke ut de dokumentene som inneholder sensitive opplysninger om metodebruken. Denne forståelsen er også lagt til grunn i rettspraksis.⁴² Avgjørelsen inntatt i Rt. 1993 s. 1121 gjaldt et videre kjæremål blant annet om siktedes rett til dokumentinnsyn. Påtalemyndigheten hadde begrenset forsvarerens innsynsrett ved å bare legge frem en del av saksdokumentene i rettsmøtet. Kjæremålsutvalget uttalte at sakens dokumenter utgjør en enhet, og at påtalemyndigheten ikke har adgang til, ut fra en skjønnsmessig vurdering, å beslutte at enkelte dokumenter skal unntas fra fremleggelse for retten eller den offentlig forsvarer.

Politi og påtalemyndighet har etter dette ikke adgang til å unnta enkelte dokumenter fra sakens dokumenter. Dette selv om de inneholder opplysninger som vil sette metodene i fare dersom innsyn blir gitt.

2.5.3 Politiets skjønnsmessige adgang til å avgjøre hva som skal gjøres til “sakens dokumenter”

Etter rettspraksis⁴³ og juridisk teori⁴⁴ er det klart at påtalemyndigheten har en viss skjønnsmessig adgang til å bestemme hva som skal gjøres til dokument i saken.

Dokumenter som på denne måten kan holdes utenfor innsynsretten, karakteriseres som interne. Interne dokumenter kan for eksempel være arbeidsnotater, spaningsrapporter og beslutningsprosesser innad i påtalemyndigheten. Denne begrensningen i innsynsretten

⁴¹ Jf. Rt. 2001 s. 1521

⁴² Jf. Rt. 1993 s. 1142

⁴³ Jf. Rt. 1991 s. 1142 og Rt. 1991 s. 1121

⁴⁴ Andenæs bind I s. 298 og Bjerke og Keiserud bind II s. 873-874

har stor betydning for vernet av politiets metoder, da interne dokumenter ofte inneholder sensitive opplysninger om hvordan politiet arbeider.

Dokumentene kan holdes utenfor innsyn ved at de ikke føres inn i dokumentfortegnelsen, og dermed ikke oppfattes som sakens dokumenter i lovens forstand. Det forutsettes her at det er tale om dokumenter som ikke har betydning for straffesaken, men som bare danner grunnlag for etterfølgende etterforskning. Det er altså innholdet i dokumentet som er avgjørende for om det anses for å være et saksdokument.

Hvorvidt et dokument skal anses som internt eller ikke må skje etter en konkret vurdering av det enkelte dokument. Det er imidlertid en begrensning i adgangen til å holde dokumentet utenfor innsyn. Påtalemyndigheten kan ikke etter fritt skjønn holde alt de måtte ønske utenfor innsynretten.

Etter rettspraksis må denne begrensingen vurderes i forhold til bevisavskjæringsreglene i strprl. § 292. Dette innebærer at innsynsretten må omfatte de dokumenter som ikke kan nektes ført som bevis under hovedforhandling.

Avgjørelsen inntatt i Rt. 1991 s. 1142 er et prejudikat for denne regelen. De domfelte var i lagmannsretten dømt for innførsel av narkotika og medvirkning til dette, og forsøk på erverv av stoffet. Under etterforskningen hadde det foregått avlytting av en av de mistenktes telefonsamtaler. Da de domfelte hevdet at telefonsamtalene inneholdt opplysningene som viste at de var uskyldige etter tiltalen, begjærte de innsyn i disse dokumentene. Påtalemyndigheten avsto å etterkomme begjæringen. Påtalemyndigheten hadde behandlet opplysningene om telefonavlytting som interne.

Kjæremålsutvalget uttalte at retten til innsyn gjelder, med de begrensninger loven angir, i prinsippet alle sakens dokumenter uavhengig av deres antatte betydning i saken. For såkalte interne dokumenter, det vil si dokumenter som ikke oppfattes som sakens dokumenter i lovens forstand, er imidlertid innsynretten begrenset. I forhold til denne begrensningen uttalte utvalget:⁴⁵

“Hvilke begrensninger som her gjelder er kanskje noe uklart. Jeg antar at spørsmålet må vurderes i forhold til bevisavskjæringsregelen i straffeprosesslovens § 292:

Innsynsretten må i hvert fall gjelde de dokumenter som ikke vil kunne nektes ført som bevis under hovedforhandlingen. Kan vilkårene etter denne bestemmelsen ikke antas å

⁴⁵ Rt. 1991 s. 1142 s. 1145

være til stedet, vil tiltalte ha rett til innsyn, selv om det kan skade etterforskningen i andre saker at opplysningene blir kjent.”

Utvalget uttalte videre:

“Jeg antar at retten til innsyn må begrenses tilsvarende hvor påtalemyndigheten, som i denne sak, har behandlet opplysningene om telefonavlytting som interne, det vil si ikke selv har fremlagt opptak og utskrifter som bevis i saken”.

Utvalget kom etter dette til at lagmannsrettens dom måtte oppheves.

Det foreligger altså en “kobling” mellom adgangen til dokumentinnsyn og bevisavskjæring. Koblingen medfører at selv om straffesaksdokumentene inneholder sensitive opplysninger om politiets metoder, må det alltid gis innsyn i dem dersom de ikke kan nektes ført som bevis etter strprl. § 292. Begrensningen i adgangen til å holde dokumenter interne er opprettholdt i rettspraksis.⁴⁶

Hovedmålet for prosessen er jo å komme frem til materielt riktige avgjørelser. En forutsetning for å nå dette målet, er at saken er best mulig opplyst. Dersom påtalemyndigheten kunne holde dokumenter utenfor saken ved bare å klassifisere dem som “interne”, ville dette innebære en meget dårlig rettssikkerhet for tiltalte.

Dokumentene kan jo inneholde opplysninger som for eksempel har avgjørende betydning for skyldspørsmålet. Ved at koblingen til bevisavskjæringsreglene avgrenser påtalemyndighetens adgang til å holde visse dokumenter utenfor saken, oppnår man en best mulig opplyst sak og dermed også materielt riktige avgjørelser.

2.5.3.1 Vern av arbeidsnotater om tips, tysteropplysninger mv. som interne dokumenter

Tysteropplysninger og tips fra publikum om mulige straffbare handlinger er ofte helt avgjørende for en effektiv kriminalitetsbekjempelse. Et fremtredende trekk ved mange kriminelle miljøer er at de er lukket for innsyn fra utenforstående. Etterforskning i slike miljøer er i stor grad avhengig av at politiet kan få opplysninger fra kilder som har tilknytning til miljøet. Det er ofte på denne måten politiet får opplysninger av verdi for deres videre arbeid. Forutsetningen ved bruk av slike kilder er som regel at kilden skal være anonym. Blir navnet kjent vil han være ødelagt som kilde for fremtiden. Skal

⁴⁶ Jf. Rt. 2002 s. 246

kilden være anonym, forutsettes imidlertid at det ikke gis innsyn i politirapportene i saken som inneholder navnet til tysteren, og at han ikke føres som vitne.

Det er på denne bakgrunn lagt til grunn i rettspraksis at politiet vil ha en viss skjønnsmyndighet til å vurdere hvorvidt slike arbeidsnotater om tips som mottas fra publikum, tysteropplysninger m.v. skal gjøres til saksdokumenter og dermed omfattes av innsynsretten, eller om de bare skal brukes som utgangspunkt for etterforskningen. Adgangen til å holde slike dokumenter interne forutsetter imidlertid at dokumentene kan avskjæres etter § 292. Kan de ikke avskjæres som bevis, er dokumentene en del av sakens dokumenter.

I avgjørelsen inntatt i Rt. 1993 s. 1121 begjærte forsvareren innsyn i dokumenter som påtalemyndigheten hevdet ikke var omfattet av sakens dokumenter, men som var politiets interne notater. De aktuelle notatene gjaldt "tips-notater". Utvalget uttalte at politiet må ha en viss skjønnsmessig adgang til å vurdere hvorvidt arbeidsnotater om tips som mottas fra publikum, tysteropplysninger mv. skal gjøres til saksdokumenter og dermed falle inn under sakens dokumenter, jf. § 242, eller om de bare skal brukes som utgangspunkt for etterforskningen.

En slik oppfatning ble også lagt til grunn i avgjørelsen inntatt i Rt. 2004 s. 1080. Vedrørende spørsmålet om retten til dokumentinnsyn, uttalte kjæremålsutvalget under henvisning til kjennelsen ovenfor at det kan være begrensninger i innsynsretten. Begrensningen oppstår fordi visse typer dokumenter, for eksempel arbeidsnotater av ulike slag og tips fra publikum, ikke anses som en del av sakens dokumenter.

En alminnelig praksis er blant annet at politiet i sine egne anmeldelser ikke angir mer enn strengt tatt nødvendig om sakens bakgrunnsmateriale.⁴⁷ Eksempelvis kan en anmeldelse skrevet av en politimann innledes med ordene "i henhold til ransakingsbeslutning, ble det gjennomført ransaking" uten at det beskrives hvor opplysningene som danner grunnlaget for mistanken kom fra. Politiet kan for eksempel på bakgrunn av opplysninger fra en kilde, iverksette ransaking i en leilighet hvor det opplyses å være narkotika. I slike tilfeller vil det jo være hva ransakingen avdekker som er det vesentlige, ikke hva som er årsaken til at ransakingen ble iverksatt.

⁴⁷ NOU 1997:15 s. 85

Når tysteropplysninger, tips fra publikum og lignende holdes utenfor sakens dokumenter, vernes altså disse sidene av politiets metoder. Når det ikke gis innsyn i hvor politiet får sine opplysninger fra, kan de bruke samme kilde og fremgangsmåte i fremtidige saker.

At for eksempel tysteropplysninger ikke omfattes av sakens dokumenter, vil også kunne medføre at politiet faktisk fortsetter å motta slike opplysninger utenifra. Dersom det var slik at dokumentene falt inn under mistenktes innsynsrett, ville det jo være store betenkeligheter knyttet til å hjelpe politiet på denne måten. Dersom mistenkte for eksempel får kjennskap til at det finnes en tyster i miljøet, vil det ofte ikke være vanskelig for han å finne ut hvem personen er. En slik risiko vil neppe en potensiell tyster utsette seg for, og han vil dermed unnlate å gi opplysningene til politiet. At slike opplysninger holdes utenfor sakens dokumenter, vil dermed ikke bare gi et vern av den eksisterende metoden men også bidra til å opprettholde den.

2.5.3.2 Vern av spaningsrapporter mv. som interne dokumenter

Lukket spaning er en metode som forutsettes å være skjult. Se mer om metoden i punkt 1.2.3.

At politiet driver spaning på bestemte miljøer, er kjent. For at disse “skjulte” metodene skal virke etter sin hensikt, forutsettes det imidlertid at de som utsettes for dem ikke har kjennskap til detaljene rundt selve fremgangsmåten. Dersom mistenkte gjennom dokumentinnsyn for eksempel får kunnskap om fra hvor spaning foretas, vil jo denne observasjonsposten bli ødelagt for bruk i fremtiden. Politiet har på denne bakgrunn et reelt behov for å hemmeligholde hvorfra observasjonen er foretatt.⁴⁸

Rapporter fra spaning kan være viktig for etterforskningen i den enkelte sak. De er imidlertid ikke alltid tenkt brukt som bevis i en eventuell rettssak. Opplysningene i rapportene brukes da bare som et grunnlag for etterfølgende etterforskning og inntas ikke i sakens dokumentfortegnelse. Spaning er ikke avhengig av at det finnes en bestemt mistenkt og heller ikke engang at det er iverksatt etterforskning. Politiet kan for

⁴⁸ Strprl. §292 gav etter lovendring 3.12.99 en spesifikk adgang til å avskjære bevisførsel om observasjonsstedet.

eksempel drive spaning mot et bestemt miljø, men hvor den ikke er rettet mot bestemte personer, eller de kan spane på bestemte steder for å undersøke om det er grunnlag for å treffe spesielle ordens- eller forvaltningsmessige tiltak.

Konkrete opplysninger om hvor selve stedet observasjonen er gjort fra vil som regel ikke ha betydning for straffesaken. Dersom man gjennom spaning avdekker omsetting av narkotika, vil det være hva som observeres som er avgjørende, ikke hvor det observeres fra.

Forutsatt at dokumentene ikke er en del av sakens dokumenter, det vil si at de kan avskjæres som bevis etter § 292, kan opplysninger om skjult etterforskning dermed holdes interne ved at de bare brukes på etterforskningsstadiet og i størst mulig grad holdes utenfor sakens rettslige behandling. En slik adgang hindrer dermed at metodene blir avslørt.

En avgjørelse inntatt i RG. 1998 s. 922, gjaldt blant annet begjæring overfor Politiets overvåkingstjeneste om innsyn i alle politidokumentene i saken. Lagmannsretten begrenset her innsynsretten for interne dokumenter som inneholdt spaningsopplysninger, men som ikke var av betydning for den verserende sak. Det ble uttalt at retten ikke hadde nektet innsyn utelukkende av den grunn at det fremgikk av dokumentene at personer hadde vært skygget eller observert, men også at det forelå materialet som gav nærmere innblikk i overvåkingstjenestens metoder.

Når spaningsrapporter holdes utenfor sakens dokumenter, medfører dette et vern av metodene. At det ikke gis innsyn i hvor observasjoner gjøres fra, medfører at politiet kan benytte seg av samme fremgangsmåte i fremtiden.

2.5.3.3 Vern av interne beslutningsprosesser

Det er lagt til grunn i rettspraksis at såkalte interne arbeidsdokumenter, det vil si korrespondanse, notater og andre innstillinger innen et organ eller fra underordnet til overordnet organ innen påtalemyndigheten, ikke omfattes av innsynsretten. Slike dokumenter kan for eksempel være oversiktrapporter med sikte på videre etterforskning, møtereferater og så videre. Dokumentene kan følgelig inneholde reell informasjon om etterforskningsmetoder som det er ønskelig å holde hemmelig. I avgjørelsen inntatt i Rt. 1993 s. 1077 kom kjæremålsutvalget til at innsyn i “sakens dokumenter”, ikke omfatter statsadvokatens innstilling til riksadvokaten om påtalespørsmålet. Avgjørelsen om

siktedes innsynsrett måtte etter utvalgets oppfatning bero på en avveining av reelle hensyn. Utvalget så her hensynet til påtalemyndighetens behov for å kunne arbeide internt og uforstyrret med egne vurderinger før det tas beslutninger som meddeles utad, som avgjørende.

Avgjørelsen inntatt i RG. 1998 s.922, gjaldt forholdet mellom Politiets overvåkningstjeneste (Politiets sikkerhetstjeneste) og påtalemyndigheten. Retten kom til at interne beslutningsprosesser innen overvåkningstjenesten var unntatt fra innsyn. Dette gjaldt blant annet den interne vurdering i den enkelte instans hvor man stod i etterforskningen, hvilke etterforskningsskritt som videre skulle foretas, interne referater om politiets møtevirksomhet, interne notat med sikte på innhentelse av ytterligere opplysninger og så videre. Slike dokumenter vil kunne inneholde avslørende informasjon om arbeidsmetoder som det ville være skadelig om ble kjent for de kriminelle. En adgang til å holde slike dokumenter utenfor sakens dokumenter bidrar dermed til å verne metodene.

2.5.4 Endring av bevisavskjæringsreglene – et bedre vern for politiets metoder?

Den grunnleggende avgjørelsen fra høyesterett, om koblingen mellom dokumentinnsynsreglene og bevisavskjæringsreglene, ble avsagt i 1991.⁴⁹

Bevisavskjæringsregelen i strprl. § 292 er etter dette endret to ganger.

Vi vil i det følgende redegjøre for lovendringene, og drøfte hvilken betydning endringene har for hva som faller utenfor “sakens dokumenter”. Dersom konsekvensen av endringen er at flere opplysninger om politiets metoder faller utenfor innsynsretten medfører jo dette et sterkere metodevern.

2.5.4.1 Utvidet adgang til å avskjære bevis etter § 292 annet ledd, litra a)

Ordlyden “uten betydning for dommens innhold” er ny fra 2002.⁵⁰ Frem til lovendring i 1999⁵¹ kunne retten bare avskjære bevis som var “uten betydning for saken”. I kjennelsen inntatt i Rt.1991 s.1142 uttalte utvalget under henvisning til lovens kriterium “uten betydning for saken”:

⁴⁹ Rt. 1991 s.1142

⁵⁰ Jf. Endringslov 28. juni 2002 nr. 55

⁵¹ Jf. Lov av 3.des 1999 nr. 82

“Avskjæring etter dette kriterium i loven forutsetter at beviset gjelder irrelevante omstendigheter, det vil si at beviset ikke vedrører saken”.⁵²

En slik regel førte til at det var svært lite som kunne avskjæres som bevis, det meste vil jo kunne “vedrøre saken”. Den nye formuleringen, “uten betydning for dommens innhold” er videre. Dette medfører at bevis kan avskjæres i flere tilfeller enn tidligere. Et bevis kan jo angå saken men allikevel være uten betydning for dommens innhold. I en avgjørelse inntatt i Rt. 1985 s. 1261 fant utvalget at det forelå en feil ved at herredsretten hadde fritatt politispanere fra som vitner å oppgi hvilket sted de hadde foretatt spaningen. Utvalget uttalte at hvor observasjonsposten var plassert klart vedrørte saken. At beviset ble ansett for å være uten betydning for avgjørelsen av skyldspørsmålet, gav da ikke hjemmel for bevisavskjæring. Etter den nye ordlyden ville beviset vært avskjært siden det ikke var av betydning for skyldspørsmålet, jf. den gjeldende ordlyd, “dommens innhold”.

I NOU 1997:15 uttrykte metodeutvalget sin forståelse for politiets behov for å hemmeligholde opplysninger om spaningsmetoder og spaningssteder.

Metodeutvalget uttalte under henvisning til § 292, vedrørende spørsmålet om bevisføring om det konkrete observasjonsstedet, følgende:

“... kan det være tvil om någjeldende straffeprosesslov § 292 annet ledd annet alternativ gir hjemmel for å nekte å oppgi observasjonsposter for spaning, selv der denne opplysning ikke er nødvendig for rettens vurdering av skyldspørsmålet. Utvalget kan vanskelig se nevneverdige betenkeligheter ved at tiltalte ikke får vite selve observasjonsstedet, hvis først retten legger til grunn at dette er uten betydning for skyldspørsmålet. Hensynet til ... og fremtidig bruk av observasjonsstedet bør tillegges avgjørende vekt. ... På denne bakgrunn foreslås det en presisering av straffeprosesslovens § 292 annet ledd annet alternativ.”⁵³

Metodeutvalget kom etter dette med forslag til lovendring som ville presisere § 292 annet ledd i forbindelse med observasjonssted.

Forslaget fra Metodeutvalget gjaldt bare avskjæring av opplysninger om hvilket sted politiet har foretatt observasjon fra. Bestemmelsen åpnet altså for at en slik opplysning

⁵² Rt. 1991 s. 1149 s.1146

⁵³ NOU 1997:15 s. 118

kunne avskjæres selv om den var relevant for saken, såfremt den var uten betydning for avgjørelsen av skyldspørsmålet eller straffespørsmålet.

I Ot. prp. nr. 64 uttalte departementet i denne forbindelse at de antok at opplysningen vanligvis ikke ville ha betydning for straffespørsmålet. Derimot ville den kunne ha betydning for skyldspørsmålet. Opplysningen kunne i følge departementet være av betydning for å vurdere holdbarheten av de foretatte observasjonene. Videre uttalte de: *“Spørsmålet om det er av betydning for skyldspørsmålet å vite nøyaktig hvor observasjonen er foretatt vil bero på hvilke andre opplysninger som foreligger i saken, blant annet hvilken beskrivelse retten har fått av avstanden mellom observasjonsstedet og det som er observert og av om noe stenger for utsikten osv. Det vil også være av betydning om det er tatt bilder som viser hva som kunne ses fra observasjonsstedet”*.⁵⁴

Departementet kom etter dette til at det var forsvarlig å gjøre unntak for opplysninger om observasjonsstedet.

Etter lovendringen i 1999⁵⁵ kunne det dermed etter § 292 annet ledd, annet punktum, dersom retten antok at dette var uten betydning for dommens innhold, nektes ført bevis om fra hvilket sted politiet hadde foretatt observasjoner.

Man ser altså her at det ble foretatt en lovendring på grunn av behovet for å verne politiets metoder. Ved at det ble presisert at observasjonspostene kunne avskjæres som bevis, resulterte endringen i et særskilt vern for spaning som metode.

Heroin-saken⁵⁶, avsagt 5. september 2002, viste rekkevidden av adgangen til å avskjære bevis. Kjæremålsutvalget uttalte at unntak fra dokumentinnsyn etter bestemmelsens annet ledd om observasjonsstedet var en konkret unntaksregel. Bestemmelsen kunne ikke brukes som hjemmel for å nekte innsyn der formålet var å beskytte politiets kilder.

I Ot. prp nr. 66 (2001-2002) ble det igjen foreslått endringer av bevisavskjæringsreglene. Endringene var ikke denne gangen motivert av å beskytte politiets arbeidsmetoder, men å sikre en mer effektiv straffesaksbehandling. I 2002 ble

⁵⁴ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) s. 122

⁵⁵ Jf. Lov av 3.des 1999 nr. 82

⁵⁶ Rt. 2002 s. 1049

§ 292 annet ledd, første punktum litra a) for siste gang endret.⁵⁷ Slik loven lyder nå, kan bevis nektes ført dersom beviset er uten betydning for dommens innhold.

Ved at bestemmelsen gir en vid adgang til å avskjære bevis, medfører dette et vern, ikke lenger bare av opplysninger om fra hvilket sted politiet har foretatt observasjoner, men også andre opplysninger om politiets metoder.

Koblingen mellom dokumentinnsynsreglene og bevisavskjæringsreglene medfører dermed at et dokument ikke kan holdes utenfor “sakens dokumenter” dersom opplysningene i dokumentet vil ha betydning for dommens innhold.

“Uten betydning for dommens innhold” tilsier en nokså vid adgang til å avskjære bevis. Begrepet må forstås slik at det sikter til opplysninger som verken har betydning for skyldspørsmålet eller straffespørsmålet. En slik forståelse er også lagt til grunn i forarbeidene.⁵⁸

Dokumenter påtalemyndigheten ønsker å holde utenfor innsynsretten kan tenkes å inneholde opplysninger som har betydning for dommens innhold. Det kan for eksempel ha skjedd en ulovlig provokasjon fra politiets side, andre straffrihetsgrunner eller straffritaksgrunner, eller forhold som har betydning for straffutmålingen.

Har opplysningene en slik betydning er de en del av sakens dokumenter. Dette selv om innsyn vil føre til avsløring av politiets metoder. Formålet bak § 292 er å hindre irrelevant og overflødig bevisførsel. Påtalemyndighetens behov for å beskytte informasjon om deres metoder er således ikke et moment for avgjørelsen hvorvidt bevisavskjæring skal skje.⁵⁹

I saker hvor det er brukt tysteropplysninger og hvor ransakingen avdekker for eksempel narkotika, vil som nevnt spørsmålet om hvorfor politiet hadde mistanke normalt være av mindre betydning. Hvis forsvaret under hovedforhandling forsøker å få frem tysterens identitet, vil dette ofte kunne avskjæres under henvisning til § 292.

⁵⁷ Jf. Lov av 28 juni 2002 nr. 55

⁵⁸ Jf. Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 15

⁵⁹ Jf. Rt 1991 s. 1142

Der tysteren brukes uten at det avdekkes tilstrekkelige bevis for den straffbare handlingen, kan det imidlertid stille seg annerledes. En politimann kan, for eksempel i en erstatningssak for uberettiget straffeforfølgelse, bli bedt uttale seg om saken på en måte som vil avsløre hvem tysteren var. Dokumentet vil i en slik situasjon ikke kunne avskjæres etter § 292.

Tysterens identitet vil med dette bli avslørt, og hans fremtidige samarbeid med politiet vil være ødelagt. Ved at utenforstående får innsyn i hvem politiet har brukt som kilde i den enkelte sak vil de også se hvordan politiets bruker kilder generelt. At kildeopplysningen ikke avskjæres som bevis, har dermed større betydning for vern av metoden som sådan enn for bare denne enkelte kilden.

At bevis kan avkjæres så lenge det ikke er av betydning for dommens innhold, innebærer en viss fare for at retten feilaktig legger til grunn at et bevis er av uvesentlig betydning fordi den ikke kjenner saken godt nok. Nettopp dette var bakgrunnen for at særregelen om bevisavskjæring for opplysninger om politiets observasjonssted ikke ble gjort mer generell. Departementet la imidlertid vekt på at retten etter § 294 har plikt til å sørge for at beviset likevel føres hvis det senere i saken kommer frem opplysninger som setter beviset i en annen stilling.

2.5.4.2 Får endringen av bevisavskjæringsreglen betydning for hva som er sakens dokumenter?

Som redegjort for i punkt 2.5.3 avklarte høyesterett i 1991 påtalemyndighetens adgang til å begrense innsynsretten, ved å slå fast koblingen til bevisavskjæringsreglene i strprl. § 292. Slik bestemmelsen i § 292 den gang lød kunne bevis avskjæres dersom det ikke var av betydning for saken. Det har imidlertid, som vi har sett ovenfor i punkt 2.5.4.1, skjedd flere endringer i adgangen til å avskjære bevis. Endringene har gått i en utvidet retning.

Dersom koblingen mellom dokumentinnsynsadgangen og bevisavskjæringsreglen fortsatt er ment å gjelde, blir konsekvensen at utvidelsen av bevisavskjæringsreglene også innebærer en utvidet adgang til å begrense mistenktes kjennskap til sensitive opplysninger gjennom reglene om dokumentinnsyn.

Koblingen er som vi har sett, ulovfestet rett. Etter endringen av bevisavskjæringsreglene har spørsmålet ikke vært oppe for domstolene. Spørsmålet blir så hvorvidt

begrensningene i innsynsretten, fra lovgivers side, har vært en bevisst og tilsiktet konsekvens av utvidelsen av bevisavskjæringsreglen.

I forarbeidene til gjeldende strprl. § 292 annet ledd litra a)⁶⁰ er forholdet til dokumentinnsynsreglene ikke berørt. Om lovgiver ved utvidelsen av bevisavskjæringsreglen var bevisst at dette ville medføre begrensninger i dokumentinnsynet, kan ikke sies sikkert. Det kan være at lovgiver var klar over koblingen, men at det ikke ble ansett som betenkelig at koblingen fortsatt skulle gjelde. At utvidelsen er begrunnet i et ønske om en mer effektiv saksbehandling, og ikke et bedre metodevern, kan imidlertid tyde på at lovgiver har forbigått “koblingen” mellom reglene. Utvidelsen har jo stor betydning for dokumentinnsynsretten, og det ville være naturlig å si noe dette i den sammenhengen.

I forarbeidene til strprl. § 242a uttalte departementet under oversikt over gjeldende rett, at innsynsretten må omfatte de dokumenter som ikke vil kunne nektes som bevis under hovedforhandling. Departementet henviste til avgjørelsen inntatt i Rt. 1991 s. 1142 som et prejudikat for denne reglen. Departementet uttalte følgende:

“Denne koblingen medførte at dokumenter som har “betydning for saken”, ikke kunne avskjæres som bevis, og at det dermed heller ikke kunne nektes innsyn i dokumentene med mindre andre unntaksregler kan anvendes. Vilkåret i § 292 er nylig endret til betydning for dommens innhold”⁶¹

Departementet uttaler seg altså her om “koblingen” mellom bevisavskjæringsreglene og dokumentinnsynsreglene samtidig som de påpeker endringen av § 292. Dette tyder på at departementet anser koblingen som gjeldende rett.

Under redegjørelsen for bevisavskjæringsadgangen gikk departementet inn på heroin-saken. I denne saken ville altså påtalemyndigheten nekte innsyn i enkelte dokumenter for å verne politiets kilder. Utvalget uttalte at vurderingstemaet for hva som faller utenfor begrepet “sakens dokumenter” knytter seg til rettens adgang etter strprl. § 292. Slik § 292 lød den gang kunne det nektes ført bevis om fra hvilket sted politiet hadde foretatt observasjoner dersom retten antok at det var uten betydning for dommens

⁶⁰ Ot prp. nr. 66 (2001-2002) kap. 8

⁶¹ Ot.prp. nr.24 (2002-2003) s. 13

innhold. Departementet viste til kjæremålsutvalgets bemerkelse om at dette unntaket var en konkret unntakshjemmel. Deretter uttalte departementet følgende:

*“Bestemmelsen kunne ikke brukes som hjemmel for å nekte innsyn der formålet var å beskytte politiets kilder. Slik loven lyder nå, vil alle typer av opplysninger kunne avskjæres dersom de er uten betydning for dommens innhold, også opplysninger om politiets kilder”.*⁶²

Departementet sa at dersom § 292 hadde hatt det innholdet det har i dag, så ville heroin-saken fått et annet utfall, da det kunne vært nektet innsyn også i opplysninger om politiets kilder så lenge de ikke ville hatt betydning for dommens innhold. Uttalelsene må forstås slik at selv om bevisavskjæringsreglen er endret, så er koblingen mellom denne og retten til dokumentinnsyn fortsatt ment å gjelde.

Da heroin-saken ble avsagt og tiltalen ble trukket tilbake skapte dette reaksjoner. Lovendringsbehovet var stort og prosessen med å vedta nye regler som ville hindre et slikt utfall igjen hastet. Selv om uttalelsene i forarbeidene til § 242a tilsier at koblingen fortsatt skal gjelde, er det nødvendig å spørre seg om hvor bevisst og gjennomtenkt disse uttalelsene er. Betenkelighetene med en slik utvidelse er som vi skal se på nedenfor, ikke uvesentlige. Det ville være naturlig å gi en slik endring en mer omfattende utredning. Dette imidlertid ikke gjort verken i forarbeidene til endringen av § 292⁶³ eller senere.

Selv om en utvidelse av adgangen til å holde dokumenter utenfor innsyn gir et bedre metodevern, innebærer den store “innhugg” i mistenktes rett til partsoffentlighet. Dersom andre viktige hensyn, som for eksempel hensynet til metodevernet, tilsier at det må gjøres en slik inngripende endring, burde dette kanskje gjøres av lovgiver og gjennom den prosessen det innebærer. Dersom koblingen fortsatt gjelder i dag, medfører jo dette at domstolene har hatt en rettsskapende virksomhet på et området hvor rettssikkerhet er meget viktig.

En annen konsekvens av påtalemyndighetens utvidede adgang til å holde dokumenter interne, er at påtalemyndigheten i ennå større grad enn tidligere opptrer som “dommer”.

⁶² Jf. Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 15

⁶³ Jf. Ot.prp. nr. 66 (2001-2002)

Politiets og påtalemyndighetens vurderinger som innskrenker siktedes rett til dokumentinnsyn er i mindre grad gjenstand for domstolskontroll. Dette fordi en slik beslutning ikke er et unntak fra dokumentinnsyn, og siktede får derfor som regel ikke vite at opplysningene holdes utenfor sakens dokumenter. Selv om påtalemyndigheten har et lovbestemt objektivitetskrav, jf. strprl. § 226, er det jo ikke som vi har sett gitt at aktorats vurdering av hva som må anses som å være av betydning alltid er udiskutabel. Før hadde påtalemyndighetene adgang til å holde utenfor opplysninger som ikke var av “betydning for saken”. Som vi har sett ovenfor i punkt 2.5.4.1, var dette en meget snever adgang. Betenkelighetene ved at dette ikke var undergitt domstolskontroll, var dermed ikke så store. Dersom koblingen er ment å gjelde i dag, er imidlertid adgangen mye videre og betenkelighetene desto større. Påtalemyndigheten vil jo ha adgang til å holde en stor del av opplysninger utenfor saken som kan risikere å ha betydning for dommens innhold, uten at dette overprøves av domstolene.

Videre er det slik at når opplysningene ikke omfattes av sakens dokumenter er verken mistenkte eller hans forsvarer gitt rett til innsyn. Når det gjøres *unntak* fra innsyn i sakens dokumenter, er imidlertid ikke forsvareren nødvendigvis nektet innsyn i opplysningene. Forsvarerens innsyn i opplysningene oppveier noen av betenkelighetene ved at mistenkte ikke gis innsyn, se punkt 4.5.6.2. Dersom adgangen til å holde opplysninger utenfor sakens dokumenter er videre etter endringen av § 292, medfører dette at flere opplysninger også kan holdes tilbake overfor forsvareren. Dette kan være problematisk i forhold til mistenktes rettssikkerhet.

Endringen av bevisavskjæringsreglen får, dersom koblingen fortsatt skal gjelde, en dramatisk betydning for hva som er sakens dokumenter. Selv om det selvfølgelig skal gis innsyn i metodeopplysninger som er av betydning for dommens innhold, er det veldig mange opplysninger som vedrører saken som forsvaret ikke får mulighet til å vurdere betydningen av.

Som vi har sett, har lovgiver gitt uttrykk for at koblingen fortsatt er ment å gjelde. Spørsmålet har ikke vært oppe for Høyesterett. Vi er på bakgrunn av de sterke betenkelighetene som gjør seg gjeldende for siktedes rettssikkerhet, usikre på om en slik vid adgang til å holde opplysninger utenfor innsynsretten er gjeldende rett.

3 Taushetsbelagte opplysninger om kommunikasjonskontroll – en del av sakens dokumenter?

3.1 Innledning

Kommunikasjonskontroll er en etterforskningsmetode som er særskilt lovregulert i straffeprosesslovens kapittel 16a. Dersom det blir gitt innsyn i opplysninger om at kontroll foretas og hva som har fremkommet av kontrollen, vil metodens effektivitet svekkes.

Kommunikasjonskontroll skiller seg fra andre etterforskningsmetoder ved at den er underlagt særlig taushetsplikt etter strprl. § 216i. Spørsmålet blir således hvordan taushetspliktreglene forholder seg til reglene om rett til dokumentinnsyn. Medfører taushetsplikten et særlig vern av metoden ved at retten til innsyn i opplysninger som gjelder kommunikasjonskontroll, er begrenset?

Vi vil i dette kapittelet kort redegjøre for taushetsplikten og drøfte hvorvidt denne medfører et særskilt vern av metoden kommunikasjonskontroll.

3.2 Vern av metoden kommunikasjonskontroll gjennom taushetsplikten etter § 216i

Etter strprl. § 216i første ledd, første og annet punktum, følger det at alle “skal bevare taushet om at det er begjært eller besluttet kommunikasjonskontroll i en sak, og om opplysninger som fremkommer ved kontrollen. Det samme gjelder andre opplysninger som er av betydning for etterforskningen, og som de blir kjent med i forbindelse med kontrollen eller saken.”

Hensynet bak bestemmelsen er først og fremst å hindre at etterforskningen ødelegges.⁶⁴

Etter § 216i første ledd litra a) og b) er taushetsplikten ikke til hinder for at opplysningene brukes som ledd i etterforskningen av et straffbart forhold, som bevis eller til andre angitte formål.

Spørsmålet blir i et metodeperspektiv hvilke opplysninger taushetsplikten gjelder for og som på denne måten er vernet.

⁶⁴ Bjerke og Keiserud bind I s. 758

At taushetsplikten ikke er til hinder for at opplysningene brukes som ledd i etterforskningen eller som bevis, må forstås slik at taushetsplikten ikke gjelder i slike tilfeller. Etter gjeldende rett har derfor påtalemyndigheten adgang til å føre opplysninger som er fremkommet ved kommunikasjonskontroll som bevis i en straffesak. Dersom påtalemyndigheten ønsker å bruke opplysninger fremskaffet ved kommunikasjonskontroll i saken, enten ved at de dokumentføres, brukes til å konfrontere mistenkte med eller fremlegges i retten, vil de være ordinære etterforskningsdokumenter som mistenkte i utgangspunkt har rett til innsyn i etter § 242. Se nærmere om det særskilte unntak fra innsyn i opplysninger fra kommunikasjonskontroll i punkt 4.3

3.3 Er mistenkte gitt innsynsrett i taushetsbelagte opplysninger om kommunikasjonskontroll?

Som vi har sett ovenfor i punkt 2.5.3 har påtalemyndigheten i noen tilfeller en adgang til å holde dokumenter interne. Adgangen er som nevnt begrenset av koblingen til bevisavskjæringsreglene. Kommunikasjonskontroll står imidlertid i en særskilt stilling jf. taushetsreglene. En problemstilling som reises i denne forbindelse, er om de taushetsbelagte opplysningene er en del av “sakens dokumenter”.

Etter ordlyden i strprl. § 242 har som nevnt mistenkte rett til innsyn i “sakens dokumenter”. Det er ingenting i ordlyden som tilsier at ikke også opptak, notater og andre dokumenter som var fremkommer i forbindelse med kommunikasjonskontroll, skulle være omfattet av begrepet. Som vi har sett i punkt 2.3, vil sakens dokumenter som utgangspunkt omfatte alle dokumenter som inneholder opplysninger og bevis om selve saksforholdet.

Videre taler bestemmelsens utforming for at opplysninger fra kommunikasjonskontroll også omfattes av sakens dokumenter. Etter bestemmelsens første punktum har mistenkte rett til innsyn i saksdokumentene med mindre dette kan være til skade eller fare for formålet med etterforskningen eller tredjemann. For dokumenter som inneholder opplysninger om kommunikasjonskontroll etter kapittel 16a, kan innsyn også nektes dersom innsyn kan skade etterforskningen i andre saker. Det ligger dermed

implisitt i andre punktum at også første punktum inneholder avgrensninger i tilgang til dokumenter som kommer fra kommunikasjonskontroll. Siden unntaket i første punktum gjelder unntak fra innsyn i sakens dokumenter, skulle dette tilsi at kommunikasjonskontroll er en del av sakens dokumenter. Ordlyden og bestemmelsens oppbygging tyder således på at dokumentene fra kommunikasjonskontroll skal behandles etter samme regler som andre dokumenter, likevel slik at det etter annet punktum er hjemmel for en ytterligere innskrenkning i innsynsretten enn for andre dokumenter.

I en dissensavgjørelse fra Høyesterett avsagt 22. desember 2004⁶⁵ kom flertallet til det motsatte resultat. Saken gjaldt krav om innsyn i dokumenter om kommunikasjonskontroll i straffesak.

Mistenkte begjærte her innsyn i alt foreliggende skriftlig materialet i tilknytning til gjennomført kommunikasjonskontroll knyttet til ranssaken, samt lydmateriale som var innhentet i kontrollene. Påtalemyndigheten hadde ikke brukt opplysningene under etterforskningen og hevdet at de dermed måtte falle utenfor sakens dokumenter og den alminnelige innsynsretten.

Retten mente at så lenge påtalemyndigheten ikke gjør opplysninger fra kommunikasjonskontroll til en del av saken, følger det av § 216i at de er taushetsbelagte og derfor faller utenom de alminnelige innsynsreglene i § 242.

Flertallet sluttet seg til lagmannsrettens begrunnelse om at kommunikasjonskontrollsupplýsninger som påtalemyndigheten har valgt ikke å gjøre til en del av saken kommer i en spesiell stilling. De henviste til følgende fra lagmannsrettens begrunnelse:

“... etter lagmannsrettens oppfatning vil det harmonisere dårlig med det system som her er etablert om den “ordinære” forsvareren for de siktede i en sak, skulle kunne kreve innsyn i eventuelle opplysninger som måtte fremkomme gjennom en kommunikasjonskontroll i saken men hvor opplysningene ikke benyttes i saken. Lagmannsretten mener at slike opplysninger i så fall ikke utgjør en del av sakens dokumenter. Lagmannsretten mener således at strprl. § 242 om rett til dokumentinnsyn,

⁶⁵ Sak nr. HR-2004-02124-A

må tolkes i lys av de særlige regler som gjelder for kommunikasjonskontroll og behandling av opplysninger som fremkommer i den sammenheng”.⁶⁶

På bakgrunn av sammenhengen i regelverket mente altså retten at så lenge påtalemyndigheten ikke benytter opplysningene i saken følger det av § 216 i at de er taushetsbelagte.

Videre begrunnet flertallet sin avgjørelse på bakgrunn av reelle hensyn. De uttalte at forutsetningen for etterforskningsmetoden er at de som kommuniserer ikke skal vite at de avlyttes eller hva som kommer ut av avlyttingen. Det ble videre uttalt:

“Men også krav overfor retten med grunnlag i § 242 om å få opplyst hvorvidt kommunikasjonskontroll er iverksatt og i så fall om innsyn, vil vanskeliggjøre kommunikasjonskontrollen både for påtalemyndighet og retten, som må innrette sin behandling og sin grunngivning slik at mistenkte ikke kan utlede noe om hvorvidt slik kontroll foregår. Samtidig vil det altså regelmessig være gitt at innsynsrett må nektes”.⁶⁷

Vi ser her at flertallet legger avgjørende vekt på etterforskningsmetodens effektivitet. Dersom opplysningene ble gjort til gjenstand for innsyn ville jo dette vanskeliggjøre kontrollen.

Avgjørelsen er imidlertid som nevnt avsagt under dissens. Mindretallet kom til at opplysningene fra kommunikasjonskontroll måtte omfattes av sakens dokumenter uavhengig av om påtalemyndigheten hadde brukt dem i saken eller ikke. I motsetning til førstvoterende la annenvoterende større vekt på hensynet til mistenktes rettigheter.

Annenvoterende tok utgangspunkt i § 242 som han mente inneholdt en uttømmende regulering av retten til innsyn under etterforskningen. En innskrenkende tolkning kunne det ikke være grunnlag for verken i forarbeidene eller av reglene i kapittel 16a.

Annenvoterende la videre vekt på betenkelighetene som er knyttet til at påtalemyndigheten kan avgjøre om dokumentet skal brukes i saken eller ikke. For å gjøre unntak etter § 242 kreves det jo en begrunnelse, og det er domstolene som ved en eventuell tvist avgjør om det skal gis tilgang til dokumentet. Avhenger innsyn av et

⁶⁶ Sak nr. HR-2004-02124-A avsnitt 28

⁶⁷ Sak nr. HR-2004-02124-A avsnitt 34

vedtak om aktivt å gjøre bruk av resultatet av kommunikasjonskontroll i en sak blir det i realiteten politi og påtalemyndighet som alene avgjør innsynsretten. Selv om politiet tar hensyn til at materialet kan tale til siktedes fordel, kan forsvaret ha andre utgangspunkt som gjør at de kan dra fordel av materialet på en helt annen måte.

Annenvoterende hevdet at det er prinsipielt viktig at dette er underlagt domstolskontroll, og at det vil være et problem dersom siktede er helt uten middel til å prøve om han har tilgang til slike opplysninger under etterforskningsfasen.

Vi ser av kjennelsen hvordan de motstridende hensyn gjør seg gjeldende i henholdsvis flertallets og mindretallets votum. I følge mindretallet tilsier rettsikkerhetshensyn at behovet for vern av metoden må vike, mens flertallet legger mer vekt på metodens effektivitet.

Som vi har sett ovenfor, legger førstvoterende til grunn at opplysninger om kommunikasjonskontroll faller utenfor sakens dokumenter på grunn av taushetspliktreglene og reelle hensyn. Som vi har redegjort for i punkt 2.5.3, kan øvrige dokumenter bare holdes utenfor “sakens dokumenter” dersom de kan avskjæres som bevis etter § 292. Førstvoterende sier ikke noe om hvorvidt denne begrensningen gjelder for opplysninger fra kommunikasjonskontroll. Slik vi forstår førstvoterendes votum, medfører dette at slike opplysninger ikke må vurderes i forhold til bevisavskjæringsregelen. Taushetsbelagte opplysninger fra kommunikasjonskontroll kan dermed holdes interne selv om de kan ha betydning for dommens innhold.

På den ene siden vil dette ikke medføre betenkeligheter med hensyn til mistenktes kontradiksjon, da opplysningene vil være gjenstand for innsyn dersom påtalemyndigheten velger å bruke dem for som bevis. På den andre side vil de kunne inneholde opplysninger som kan være viktige for siktedes forsvar. Opplysninger av betydning for dommens innhold kan jo være avgjørende for hvorvidt siktede kan straffes, eller hva slags straff han eller hun får.

I et metodeperspektiv vil denne forståelsen av reglene medføre et omfattende vern av kommunikasjonskontroll som metode. At opplysninger fra kommunikasjonskontroll ikke omfattes av innsynsretten hindrer at sensitive opplysninger om metoden blottlegges. Ved at de i tillegg er taushetsbelagte gis de et ytterligere vern.

Betenkelighetene i forhold til siktedes rettsikkerhet tilsier at et slikt omfattende metodevern kanskje ikke vil opprettholdes i en senere sak.

4 Lovbestemte unntak fra dokumentinnsyn

4.1 Innledning

Som det fremgår av kapittel 2 og 3, vil en del opplysninger om politiets metoder vernes ved at de faller utenfor “sakens dokumenter”. Men som vi har sett, vil sakens dokumenter ikke sjelden inneholde sensitive opplysninger om politiets metodebruk.

På bakgrunn av partsoffentlighetsprinsippet gis forsvaret som hovedregel innsyn i sakens dokumenter, jf. strprl. § 242. Begrunnelsen for dette er hensynet til at siktede skal kunne føre et effektivt forsvar, jf. punkt 1.3. Finnes det metodeopplysninger i sakens dokumenter, vil disse i utgangspunktet omfattes av innsynretten. For vernet av politiets metoder er det derfor av stor betydning om det kan gjøres unntak fra denne retten. Kan det ikke gjøres unntak, vil opplysningene om metodene i disse dokumentene avsløres.

Som nevnt innledningsvis, jf. punkt 1.3, er det sterke behov for å gjøre unntak fra partsoffentligheten. På bakgrunn av dette er det også gjort massive unntak fra innsynsretten. I teorien er det blitt hevdet at partsoffentlighetsprinsippet dermed ikke gjelder som en alminnelig regel på etterforskningsstadiet.⁶⁸ Men det er likevel lovens utgangspunkt etter hovedregelen i § 242, at det skal gis fullt innsyn.

I straffeprosessloven er det flere ulike rettslige grunnlag for å gjøre unntak fra dokumentinnsyn. Tema for dette kapittelet er å redegjøre for de *unntak* fra innsynsretten som verner politiets metoder. En sentral del av kapittelet vil derfor være en redegjørelse for unntak fra dokumentinnsyn som verner metodene direkte. De sentrale bestemmelsene her er strprl. § 242 a), første ledd, litra b) og c). Øvrige unntak fra dokumentinnsyn som følger av denne bestemmelsen, behandles ikke da vi har avgrenset mot dette innledningsvis, jf. punkt 1.1.

⁶⁸ Kjell V. Andorsen i Lov og rett 2000 s. 27

Vi vil imidlertid redegjøre for enkelte unntak fra dokumentinnsyn som ikke helt konkret begrunnes ut ifra et metodevern, for å se om disse likevel verner metodene. Det kan jo være slik at enkelte unntak gir metodene et indirekte vern. De aktuelle bestemmelser er her strprl. § 242 første ledd, første og annet punktum og annet ledd.

4.2 Unntak fra dokumentinnsyn av hensyn til etterforskningens øyemed- også et metodevern?

Strprl. § 242 første ledd, første punktum hjemler et unntak fra retten til innsyn i “sakens dokumenter”. Unntak kan etter denne bestemmelsen gjøres dersom innsyn i opplysningene kan føre til “skade eller fare for etterforskningens øyemed”. I et metodeperspektiv er det således interessant å se om dette unntaket gir et vern for politiets metoder.

Begrepet “etterforskningens øyemed” er meget vidt. Etter ordlyden må avsløring av politiets sensitive opplysninger føre til skade eller fare for etterforskningen. Dersom mistenkte får kjennskap til fra hvor det foretas spaning, vil det jo skade etterforskningen ved at videre spaning derifra vil være lite effektivt.

Etter forarbeidene er det imidlertid faren for bevisforspillelse man har hatt i tankene. At det skal foreligge fare for bevisforspillelse, forutsetter ikke at beviset fryktes å gå fullstendig tapt. Det er tilstrekkelig at mistenkte kan vanskeliggjøre etterforskningen. Dersom mistenkte får kjennskap til opplysninger som inneholder detaljer om politiets spaningsmetoder, vil han kunne vanskeliggjøre fremtidig etterforskningen ved å tilpasse seg politiets arbeid. Han vil for eksempel kunne unngå å bli observert ved flytte virksomheten til et område hvor politiet ikke spaner. Ved å nekte innsyn i disse spaningsopplysningene vil de sensitive opplysningene vernes. Unntaket gir dermed et metodevern.

“Etterforskningens øyemed” viser imidlertid bare til etterforskningen i *den saken det gjelder*.⁶⁹ Dette medfører at dersom det vil skade metodene generelt dersom mistenkte får innsyn i opplysningene, er ikke dette tilstrekkelig for å unnta opplysningene fra innsyn etter dette alternativet. Politiet ønsker for eksempel å holde hemmelig

⁶⁹ Jf. Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 14

opplysninger om en spaningsposts eksakte plassering. Dersom det ved at mistenkte får innsyn i opplysningene ikke vil skade etterforskningen i *saken mot han*, kan de ikke unntas. Politiet har for eksempel bilder av at mistenkte omsetter narkotika, og de aktuelle bildene avslører spaningspostens eksakte plassering. Dersom mistenkte får innsyn i dokumentene, vil det være lite han kan gjøre for å forspille dem som bevis. At detaljer om spaningsmetoden blir avslørt, vil ikke være tilstrekkelig for å begrense mistenktes rett til innsyn etter bestemmelsen.

Noe direkte metodevern gir altså denne unntaksbestemmelsen ikke. Formålet er å beskytte etterforskningen i den saken som pågår. Politiets generelle behov for å verne sine metoder har således ikke selvstendig betydning.

Unntaket kan imidlertid ha betydning for metodevernet dersom dokumentene som unntas fra innsyn, nettopp for å beskytte etterforskningen, *også* inneholder sensitive opplysninger om politiets metoder. Spørsmålet blir så hvorvidt det på denne måten likevel kan tenkes å oppstå et metodevern.

Politiet har for eksempel gjennom spaning observert at mistenkte har begått en kriminell handling. Innsyn i dokumentene vil kunne medføre fare for bevisforspillelse, ved at mistenkte kan tilpasse sin forklaring til observasjonsopplysningene. Med hjemmel i unntaket "... skade eller fare for etterforskningens øyemed ...", kan det i slike tilfeller nektes innsyn i dokumenter som avslører disse opplysningene.

At opplysningene som kommer frem av dokumentene ikke avsløres, fører ikke bare til at muligheten for at det forspilles bevis svekkes, men også til at detaljer rundt selve metoden ikke avsløres. Av dokumentene vil det jo fremkomme generelle metodeopplysninger, for eksempel observasjonspostens eksakte plassering. Ved at slike detaljerte opplysninger ikke kommer til mistenktes kjennskap, kan dermed politiet benytte seg av samme fremgangsmåte uten at metodens effektivitet svekkes.

Dersom det blir gitt innsyn i dokumentene, vil mistenkte ikke bare få kjennskap til bevisene i saken, men også generell kunnskap om politiets fremgangsmåte ved bruk av metodene. Unntaket verner dermed ikke bare den konkrete etterforskningen, men også politiets metoder.

Etter at tiltale er tatt ut, reguleres retten til dokumentinnsyn av strprl. § 264. Denne bestemmelsen hjemler intet tilsvarende unntak fra retten til dokumentinnsyn. Tiltalte har rett til innsyn i “sakens dokumenter” uavhengig om dette innebærer en fare eller skade for etterforskningens øyemed. Fra dette tidspunktet vil altså opplysningene være gjenstand for innsyn. Metodevernet gjelder derfor bare midlertidig, og er således ikke gjennomgående.

4.3 Unntak fra innsyn i kommunikasjonskontroll av hensyn til etterforskningen av andre saker

Dersom opplysninger fra kommunikasjonskontroll brukes aktivt i etterforskningen, inngår de i “sakens dokumenter”, jf. foran under punkt 3.2.

For at det kan nektes innsyn i slike dokumenter, må det derfor gjelde særskilte unntak. Foruten unntak av hensynet til etterforskningens øyemed, se punkt 4.2, kan det i medhold av strprl. § 242 første ledd, annet punktum nektes innsyn i opptak, notater og andre dokumenter som inneholder opplysninger fra kommunikasjonskontroll etter kapittel 16a dersom innsyn kan skade etterforskningen av *andre saker*.

For metodevernet er det dermed av vesentlig betydning hvorvidt denne bestemmelsen hjemler en særlig adgang til å holde sensitive opplysninger om politiets bruk av kommunikasjonskontroll utenfor innsyn.

4.3.1 Hva kan det nektes innsyn i for å verne bruken av kommunikasjonskontroll?

Det som kan nektes innsyn i etter strprl. § 242 første ledd annet punktum er “opptak, notater, og andre dokumenter som inneholder opplysninger fra kommunikasjonskontroll etter kapittel 16a ...”

Kommunikasjonskontroll etter kapittel 16a gjelder kontroll av telefon, datamaskin og annet kommunikasjonsutstyr.

Spørsmålet blir hvorvidt slike dokumenter inneholder sensitive opplysninger om metodebruken.

Det er klart at slike dokumenter ikke bare vil inneholde opplysninger av stor bevisverdi for påtalemyndigheten, for eksempel samtaler med siktede hvor det går frem at han er skyldig etter mistanken. Dokumentene vil også ofte inneholde opplysninger om selve

fremgangsmåten for kontrollen. Det vil for eksempel kunne fremgå hvordan avlyttingen har foregått, hva slags teknologi som er brukt osv.

Dersom utenforstående får kjennskap til hva slags teknisk utstyr politiet benytter seg av, vil de kunne innrette seg etter dette. De kan blant annet ta i bruk krypteringssystemer slik at telefonavlytting vanskeliggjøres i fremtiden. For metodevernet er det derfor av vesentlig betydning dersom politiet kan holde slike opplysninger utenfor innsyn.

4.3.2 Begrensningen “andre saker”

Etter strprl. § 242 første ledd, annet punktum kan innsyn nektes i dokumenter fra kommunikasjonskontroll, dersom innsynet vil skade etterforskningen av *andre saker*.

Å skade “etterforskningen av andre saker” må forstås slik at innsyn i dokumenter fra kommunikasjonskontroll i en bestemt sak, også vil avsløre opplysninger om etterforskningen i andre pågående saker.

Etter forarbeidene⁷⁰ tar unntaksbestemmelsen særlig sikte på situasjonen hvor to saker har tilknytning til hverandre, og hvor det vil skade etterforskningen i den ene saken om innsyn gis i den andre. De aktuelle dokumenter har for eksempel opplysninger som gir grunn til å anta at også andre personer er mistenkt for tilsvarende eller andre lovbrudd. Ofte vil det kunne skade etterforskningen om det ble kjent at politiet har slike opplysninger.

Bestemmelsens formål er altså å verne selve etterforskningen av *andre saker*, ikke etterforskningsmetodene som sådan. Dersom metodene blottlegges fordi innsyn gis, er ikke dette tilstrekkelig for å gjøre unntak etter annet punktum.

Dersom det nektes innsyn i dokumenter på grunn av hensynet til etterforskningen av andre saker, vil dette kunne ha betydning for metodevernet. Opplysningene som holdes utenfor innsyn på grunn av etterforskningen i andre saker, kan jo også inneholde sensitive opplysninger om metodebruken. I en slik situasjon vil bestemmelsen verne metodene.

⁷⁰ Ot. prp. 64 (1998-1999) s. 163-164

Et eksempel på et slikt mer indirekte vern, vil være hvor det er nektet innsyn i dokumenter fra telefonkontroll fordi de inneholder opplysninger som vil avsløre at politiet også mistenker andre personer for straffbare forhold. Slike opplysninger kan holdes utenfor innsyn på grunn av hensynet til etterforskningen av andre saker. Dersom de samme dokumentene også inneholder sensitive opplysninger om fremgangsmåten for selve avlyttingen, for eksempel hvor avlyttingen er skjedd, hva slags utstyr politiet benytter og så videre, blir jo konsekvensen at det heller ikke gir innsyn i disse opplysningene. Det etableres dermed et metodevern.

Opplysninger om detaljer rundt kommunikasjonskontroll vil imidlertid ofte falle utenfor “sakens dokumenter”. Dette er taushetsbelagte opplysninger som har et særlig sterkt vern, jf. kapittel 3. Et indirekte metodevern av kommunikasjonskontroll etter § 242 første ledd, annet punktum, vil det derfor sjelden være behov for i praksis.

Etter tiltale er tatt ut reguleres som nevnt tidligere retten til dokumentinnsyn av § 264. Denne bestemmelsen hjemler ikke et unntak fra dokumentinnsyn på grunn av hensynet til etterforskningen av andre saker. Er metodevernet oppstått som en konsekvens av dette unntaket, gjelder det således uansett bare midlertidig. Dette viser at unntaket ikke gir metoden et gjennomgående vern.

4.4 Hvem kan nektes innsyn i opplysningene?

Utgangspunktet er at både forsvareren og mistenkte har rett til innsyn i “sakens dokumenter”, jf. strprl. § 242 første ledd, første punktum. Unntakene i § 242 første ledd, første og annet punktum sier imidlertid ikke noe om hvem som skal nektes innsyn.

Lovens begrensninger i retten til innsyn må forstås slik at de bare gjelder så langt det er nødvendig for å hindre skadefølgen. Det er dermed ikke noe forbud mot at opplysninger som kan unntas etter første ledd, gjøres kjent for forsvareren så lenge de ikke meddeles videre til mistenkte. Et slikt vilkår fra politiets side må gjøres klart for forsvareren slik at han får vurdere om han vil godta det. Dersom forsvareren ikke er villig til å følge et slikt pålegg fra politiets side, må han avstå fra innsyn i disse dokumentene på dette stadiet av saken.⁷¹

⁷¹ Andenæs I s. 296

Se nærmere om fordelene og ulempene ved at forsvareren får tilgang til opplysningene i punkt 4.5.6.2.

4.5 Vern av politiets metoder ved unntak fra dokumentinnsyn etter § 242a

4.5.1 Innledning

De innskrenkninger i retten til dokumentinnsyn som følger av strprl. § 242a er unntak fra hovedregelen om retten til innsyn i sakens dokumenter som følger av strprl. § 242 første ledd, første punktum. § 242a gjelder på etterforskningsstadiet inntil tiltale er tatt ut.

For at metodevernet skal virke etter sin hensikt, må det nødvendigvis være gjennomgående. Dersom vilkårene for å verne politiets metoder i § 242a er oppfylt, videreføres derfor vernet etter tiltale er tatt ut i saken jf. strprl. § 264 annet ledd, og etter at saken er avsluttet, jf. strprl. § 28 tredje ledd.

4.5.2 Begrensninger i hva slags opplysninger som kan tilbakeholdes for å verne metodene

Etter strprl. § 242a første ledd, første punktum kan det nektes “innsyn i opplysninger som påtalemyndigheten ikke vil påberope som bevis i saken”.

Vilkåret er grunnleggende for regelen om unntak fra dokumentinnsyn etter § 242a, og har stor betydning for i hvilke tilfeller politiet har adgang til å verne sine metoder siden det innebærer en vesentlig begrensning i regelens anvendelsesområde. Departementet uttalte i forbindelse med forslaget til utformingen av lovendringen at uten den aktuelle begrensningen, ville regelen få et for vidt anvendelsesområde i den siktedes disfavør.⁷² Vi vil derfor redegjøre for hvilke opplysninger som kan unntas fra innsyn for å verne metodene.

Med “opplysninger” som ikke skal brukes som bevis i saken, forstås i forbindelse med metodevernet, informasjon om politiets metoder som omfattes av “sakens dokumenter” etter strprl. § 242 første ledd. Dette kan for eksempel være opplysninger om hva slags etterforskningsmetoder som er brukt i saken, og hvem som har deltatt i etterforskningen. At opplysningene ikke kan brukes “som bevis”, innebærer at opplysningene om metodebruken ikke kan legges frem i rettsmøter. At påtalemyndigheten ikke kan nekte

⁷² Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 39

innsyn i opplysninger som skal brukes som bevis i saken, er et resultat av den avveiningen lovgiver har tatt når det gjelder hensynet til politiets kriminalitetsbekjempende arbeid og hensynet til siktedes forsvar. Hensynet til kontradiksjon, det vil si siktedes muligheter til å imøtegå de bevis som blir brukt mot han, har fått gjennomslag foran en videre adgang for politiet til å verne metodene. Hensynet til en rettferdig rettergang i EMK art. 6 setter også skranker for adgangen til vern av politiets metoder i opplysninger som skal brukes som bevis i saken. Praksis fra EMD viser at det er en grunnleggende rettighet for siktede og hans forsvarer å få innsyn i opplysninger som påtalemyndigheten vil påberope som bevis.⁷³

§ 242a gjelder som nevnt på etterforskningsstadiet. Bevis på dette stadiet av saken, har særlig betydning for spørsmålet om bruk av varetektsfengsling og andre tvangsmidler etter straffeprosesslovens fjerde del. At opplysningene ikke kan påberopes som bevis, innebærer her at opplysningene ikke kan legges frem i rettsmøte når spørsmålet om bruk av tvangsmidler skal avgjøres.

Blir opplysningene påberopt i retten for å begrunne bruk av tvangsmidler, mister påtalemyndigheten muligheten til å holde opplysningene skjult etter § 242a.

Det kan heller ikke i medhold av § 242a unntas dokumenter som inneholder opplysninger påtalemyndigheten planlegger å bruke som bevis på et senere stadium i saken.⁷⁴

Påtalemyndigheten kan imidlertid i noen tilfeller være usikker på behovet for å bruke opplysningene som bevis. Behovet vil blant annet avhenge av nødvendigheten av å beskytte den aktuelle metoden i saken. Det kan være at behovet for å verne en polititjenestemann som deltar skjult i etterforskningen endrer seg, for eksempel fordi politimannen skifter arbeidsfelt. Videre kan behovet avhenge av hvor sterke bevis som ellers fremkommer i løpet av etterforskningen. Dersom påtalemyndigheten ikke får nok bevis uten å måtte bruke opplysningene, kan det være slik at den ønsker å trekke saken. Dette vil bero på viktigheten av at metodene ikke avsløres. Det kan også være at påtalemyndigheten på et stadium har fått adgang til å tilbakeholde opplysninger etter § 242a, men senere ombestemmer seg med hensyn til bevisføringen. Hensynet til sakens

⁷³ Erik Møse: Menneskerettigheter 2002 s. 342

⁷⁴ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 70

opplysning tilsier at en avgjørelse etter § 242a på et stadium av saken ikke “låser” opplysningene som bevis. Men når påtalemyndigheten har bestemt seg for å påberope opplysningene som bevis, kan de ikke tilbakeholdes i medhold av § 242a. Forsvaret må da gis innsyn slik at hensynet til kontradiksjon ivaretas.

4.5.3 I hvilke situasjoner kan politiets metoder vernes?

Strprl. § 242a angir ulike situasjoner hvor innsyn i opplysningene om politiets metoder kan nektes. Situasjonene gjenspeiler de hensyn som § 242a gir anledning til å verne.

Å nekte den siktede og eventuelt forsvareren innsyn i opplysninger om politiets metodebruk, må altså kunne begrunnes i en av de situasjonene som er angitt i § 242a første ledd, første punktum litra b) og c).

Etter § 242a, første ledd, første punktum kan retten nekte innsyn i opplysningene, “når det om innsyn gis, kan være fare for...”

“Kan være fare for” betyr, i forhold til spørsmålet om metodevern, at innsyn i dokumentene må innebære en fare for at politiets arbeidsmetoder, som angitt i bestemmelsens første ledd, første punktum litra b) til c), vesentlig vanskeliggjøres eller settes ut av spill. Det må her foretas en sannsynlighetsvurdering av hva som vil kunne skje om forsvaret gis tilgang til opplysningene. Sannsynlighetskravet angis ved at det “kan være fare for” at de nevnte hensyn blir skadelidende dersom forsvaret får tilgang på opplysningene.

Når det gjelder kravet til sannsynligheten gir ordlyden “kan være en fare for” anvisning på at det ikke kreves sannsynlighetsovervekt. Dette avviker fra det som er vanlig i straffeprosessen, hvor det for tvangsmidler kreves “skjellig grunn”, jf. strprl. § 171 første ledd. Til sammenlikning er det brukt liknende ordlyd i strprl. § 171 første ledd, litra 1), “grunn til å frykte”. Denne bestemmelsen gjelder pågripelse på grunn av fluktfare. Her kreves det ikke sannsynlighetsovervekt.⁷⁵ Etter § 242a er det tale om å gjøre unntak fra dokumentinnsyn på etterforskningsstadiet. Inngrepets art taler ikke for en strengere vurdering her.

Sannsynlighetskravet drøftes i forarbeidene til loven i forbindelse med § 242a første ledd, første punktum litra a) som gjelder fare for en alvorlig forbrytelse mot noens

⁷⁵ Bjerke og Keiserud, Straffeprosessloven I s. 641

liv, helse eller frihet.⁷⁶ Det konstateres at det må foreligge objektive holdepunkter for at en forbrytelse som nevnt i litra a) kan skje. Det er ikke tilstrekkelig med subjektiv frykt fra opplysningens kilde. Retten må ut fra omstendighetene foreta en totalvurdering av hvorvidt kilden er i en sådan fare. Et moment her vil være arten av forbrytelsen siktelsen gjelder.

Det uttales ikke i forarbeidene hvorvidt denne sannsynlighetsvurderingen er ment å gjelde for vurderingen av om politiets metoder er i fare etter § 242 a første ledd, første punktum litra b) og c). Vi antar at sannsynlighetsvurderingen også vil ha som utgangspunkt at det ut fra en totalvurdering av situasjonen må kartlegges om det foreligger objektive holdepunkter for at metodene trues.

En rent teoretisk mulighet for at siktede kan ødelegge for politiets metodebruk er derfor ikke nok til at det foreligger “en fare for” politiets metoder. Ved vurderingen av alternativene i § 242 a første ledd, første punktum b) og c) kan det i forbindelse med sannsynlighetskravet være et moment om siktede er “profesjonell”, tilhører et kriminelt nettverk eller er involvert i organisert kriminalitet. Videre kan arten av forbrytelsen siktelsen gjelder, være av betydning. Det er ved alvorlig og/eller organisert kriminalitet større fare for at siktede fortsetter med kriminaliteten, og kan motvirke politiets arbeid dersom han får kunnskap om metodene rettet mot sitt miljø. Det vil også i slike tilfeller være nærliggende at siktede sprer kunnskapen om politiets metoder til andre som opererer i samme eller nærliggende miljøer.

En problemstilling som reises i forbindelse med sannsynlighetskravet er om kravet til sannsynligheten kan variere ut fra hvor viktig det er å verne metoden(e) i den aktuelle saken.

I forarbeidene uttales det i forbindelse med sannsynlighetskravet ved unntak fra dokumentinnsyn av hensyn til faren for en alvorlig forbrytelse mot noens liv, helse eller frihet:

“Jo mer alvorlig forbrytelse det er fare for, desto mindre krav må det stilles til sannsynligheten for at noen vil bli utsatt for forbrytelsen”.⁷⁷

⁷⁶ Ot.prp. nr 24 (2002-2003) s. 70

⁷⁷ Ot.prp. nr.24 (2002-2003) s. 71

Det nevnes ikke om det fra lovgiverens side er ment at en slik proporsjonalitetsvurdering også skal legges til grunn ved kravet til sannsynligheten for at politiets metoder trues. Hensynet til et effektivt vern av politiets metoder tilsier at en slik forståelse også legges til grunn når unntak fra dokumentinnsyn gjøres av hensyn til metodevernet.

Er det snakk om at siktede kan sette viktige deler av politiets kriminalitetsbekjempende arbeid ut av spill, bør det derfor kunne stilles mindre krav til sannsynligheten.

4.5.3.1 Unntak fra dokumentinnsyn etter § 242a første ledd, første punktum litra b) - "gjenbrukshensynet"

Etter strprl. § 242a første ledd, første punktum litra b) kan forsvaret nektes innsyn i opplysninger som omfattes av sakens dokumenter, når det om innsyn gis, kan være fare for "at muligheten for en person til å delta skjult i etterforskningen av andre saker som nevnt i annet ledd, blir vesentlig vanskeliggjort".

"En person" innebærer etter ordlyden at alle og enhver som utgangspunkt omfattes. I følge forarbeidene utelukkes det ikke at bestemmelsen anvendes også for å verne andre enn politifolk.⁷⁸ I tillegg til kilder og informanter benytter politiet seg i noen tilfelle av såkalte politiagenter.⁷⁹ Politiagenter er privatpersoner som på oppdrag fra politiet infiltrerer et kriminelt miljø eller gjennomfører en provokasjon. Det kan ved bruk av politiagenter, i likhet med politifolk, være et behov for å hemmeligholde deres person. Dette spesielt om agentene er ment å samarbeide med politiet over lengre tid, eller infiltrere i et større kriminelt nettverk.

Slik vi forstår ordlyden "andre saker" kan vernet av metoden ikke begrunnes av hensyn til fortsatt etterforskning av den aktuelle saken. Dette er imidlertid uten betydning siden metodene kan vernes gjennom unntak fra dokumentinnsyn etter strprl. § 242 første ledd så lenge etterforskningen pågår. Nærmere om dette unntaket i punkt 4.2.

Ordlyden "muligheten for en person til å delta skjult i etterforskningen av andre saker" inneholder ikke et uttrykkelig krav om at personen har deltatt i etterforskningen av den

⁷⁸ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71

⁷⁹ Auglend m.fl, Politirett s. 299

aktuelle saken. Departementet synes imidlertid å forutsette at det er et vilkår at personen har arbeidet skjult i den foreliggende sak.⁸⁰ Selv om dette vilkåret ikke følger direkte av ordlyden, må personens arbeid i den aktuelle saken som regel være en forutsetning for at innsyn fra siktedes side kan være en trussel mot personens videre arbeid. Vi behandler derfor i det følgende vilkåret ”skjult” både i forhold til denne saken og andre saker.

Formuleringen ”delta skjult i etterforskningen” begrenser bestemmelsen til å hjemle vern av politifolk eller andre som arbeider ”skjult”. Det følger av forarbeidene at det med skjult etterforskning særlig siktes til infiltrasjon og spaning, men at også andre former for skjult etterforskning omfattes.⁸¹

”Skjult” innebærer at personen ikke er fullt synlig for omgivelsene. Dette kan for eksempel skje ved at personen gjemmer seg, slik at omgivelsene ikke ser han, eller ved at han kler seg ut.

Spaning kan foregå på en slik måte at siktede ikke har sett personen som arbeider skjult. For eksempel har vedkommende ”bare” observert eller skygget siktede. I slike tilfeller vil politipersonens eller politiagentens utseende være ukjent for siktede. Ved infiltrasjon vil som regel politimannens utseende være kjent, men navn og det faktum at han eller hun arbeider i politiet vil være ukjent for siktede. En problemstilling som reises i denne forbindelse, er om personen arbeider ”skjult” i lovens forstand når de som etterforskes ser han eller henne. I forarbeidene uttales det at:

”Det avgjørende er ikke hvorvidt den siktede tidligere kan ha sett polititjenestemannen, ... Ved infiltrasjon kan det derimot være at han både har sett polititjenestemannen, og hatt med han å gjøre. Likevel vil det være tale om skjult etterforskning hvis polititjenestemannen har foregitt at han er en annen enn den han er”.⁸²

Det er etter denne uttalelsen klart at en person har arbeidet ”skjult” selv om han ses av omgivelsene. Men slik vi forstår uttalelsen, oppstilles det et vilkår for at en som ses fremdeles anses for å arbeide ”skjult”. Han arbeider ”skjult” hvis han har foregitt at han er en annen enn den han er. Polititjenestemenn som infiltrerer i kriminelle miljøer vil neppe noen gang foregi at de er polititjenestemenn. Vi ser derfor uttalelsen slik at

⁸⁰ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71

⁸¹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71

⁸² Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71

lovgever har ment å legge en begrensning på hvem som arbeider “skjult” i lovens forstand. Dette støttes også av en annen uttalelse i forarbeidene:

*“Bokstav b er etter sin ordlyd ikke begrenset til å gjelde for politifolk. Men de øvrige vilkårene i bestemmelsen vil sjelden være oppfylt når andre enn politiet har deltatt skjult i etterforskningen.”*⁸³

Når det gjelder kilder, informanter og politiagenter, vil de i de aller fleste tilfeller være privatpersoner, som “opptrer” som den de er. Dersom uttalelsen i forarbeidene legges til grunn for tolkningen, vil ikke alternativet i § 242a første ledd, første punktum litra b) hjemle unntak fra dokumentinnsyn for å verne opplysninger om disse.

På den ene siden kan det være betenkelig at forsvaret ikke får innsyn i at det er brukt privatpersoner i etterforskningen. Polititjenestemenn er, i motsetning til privatpersoner, trent i å drive etterforskning, og er underlagt interne og eksterne kontrollmekanismer.⁸⁴ Dersom vernet er begrenset til bruken av polititjenestemenn, vil dette kunne sikre større tillit til at etterforskningen har vært utført på en lovlig og betryggende måte, slik at opplysninger angående etterforskningen ikke er av betydning for siktedes forsvar.

På den annen side kan tungtveiende hensyn tilsi en mer utvidende tolkning av ordlyden “skjult” enn den tolkningen forarbeidene legger til grunn. Bruken av privatpersoner i etterforskningen kan være svært viktig for politiet i bekjempelsen av visse typer kriminalitet. Spesielt ved etterforskningen av organiserte kriminelle miljøer vil politiet være helt avhengig av å bruke ulike kilder til opplysninger. Dersom politiet må opplyse hvem de bruker som kilde, informant eller politiagent i forbindelse med en straffesak mot en person i dette miljøet, vil politiet ofte miste sin forbindelse.

Viktigheten av å verne om personenes identitet gjelder spesielt ved bruk av informanter og politiagenter. Betegnelsen informant brukes på de personer politiet innleder og etablerer et mer fast samarbeid med.⁸⁵ At politiet mister en informant til viktig informasjon, gjelder for det første i forhold til siktede. Senere mulighet for opplysninger om siktede er viktig dersom han eller hun regnes å fortsette med kriminalitet etter straffesaken. Det må imidlertid også tas i betraktning at opplysningen om at vedkommende informant arbeider for politiet spres til andre som opererer i det kriminelle miljøet. Innsyn i opplysninger om personen som arbeider for politiet kan

⁸³ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71

⁸⁴ Auglend m.fl, Politirett s. 951 flg. og s. 966 flg.

⁸⁵ Auglend, m.fl, Politirett s. 298

derfor ødelegge for etterretningen i et større miljø. Dersom opplysningene om vedkommendes identitet blir kjent, vil det heller ikke være kurant å verve nye kilder og informanter.

En situasjon der det er gitt adgang til å unnta kildens identitet fra dokumentinnsyn er hvor det er fare for en alvorlig forbrytelse mot hans eller hennes liv, helse eller frihet, jf. § 242a første ledd, første punktum litra a). Dette alternativet gjelder for alle, uavhengig om personen er polititjenestemann. Selv om dette alternativet i noen tilfeller gir adgang til å verne opplysninger om hvem som arbeider for eksempel som politiagent i et bestemt miljø, er hensynet bak denne bestemmelsen ikke vern av politiets metodebruk. Det vil kunne være tilfeller der sterke hensyn taler for å verne metodene, men der kildens liv, helse eller frihet ikke trues. Alternativet kan derfor ikke brukes som et argument for å tolke “skjult” innskrenkende.

Hensynet til politiets kriminalitetsbekjempelse taler etter den ovenstående drøftelse sterkt for at “skjult” også omfatter den som opptrer som den han er, men skjuler at han arbeider for politiet.

Delta skjult i “etterforskningen” av andre saker utelukker vern etter dette alternativet når de aktuelle metodene brukes utelukkende i politiets forebyggende arbeid.

Det er “muligheten for en person til å delta” skjult i etterforskningen som bestemmelsen tar sikte på å verne. Ordlyden indikerer at det er gjenbruken av personer som vernes etter dette alternativet. I følge forarbeidene er det først og fremst “gjenbruksverdien av politifolk” som vernes etter bestemmelsen.⁸⁶ “Først og fremst” må her vise til politifolk, og ikke gjenbruksverdien. Ordlyden gir ikke holdepunkter for at metodene kan vernes av andre hensyn, og det er heller ikke uttalelser for øvrig i forarbeidene som tilsier en utvidende tolkning.

Hensynet bak bestemmelsen, gjenbrukshensynet, innebærer at det er gjenbruken av personen som vernes, og ikke den konkrete bruken av metoden i saken. Opplysninger om fremgangsmåten, for eksempel tid og sted for observasjoner og lignende, faller derfor utenfor. Opplysninger om tid og sted vil det imidlertid som regel ikke være

⁸⁶ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71

behov for å verne etter denne bestemmelsen. Slike opplysninger faller ofte utenfor “sakens dokumenter” etter § 242, jf. punkt 2.5.3.2.

Enkelte andre opplysninger om den konkrete sak vil det likevel kunne være behov for å holde skjult for å verne gjenbruken. Opplysninger bare en “insider” har kunnskap om kan avsløre at politiet bruker infiltratører eller provokatører i et gitt miljø. Dersom dette avsløres, vil det kriminelle miljøet i mange tilfelle lett finne ut av hvem som arbeider “under cover”. Gjenbrukshensynet taler for at dersom de aktuelle opplysningene er egnet til å avsløre personens identitet, vil disse kunne unntas fra innsyn.

Opplysningene som tilbakeholdes er, etter den ovennevnte drøftelse, ikke begrenset til bare å gjelde personlige opplysninger om den som arbeider skjult. Andre typer av opplysninger må også kunne holdes utenfor innsyn, dersom dette gjøres på grunn av gjenbrukshensynet. Det avgjørende er om opplysningene som det nektes innsyn i, er av en slik art at de kan brukes til å identifisere personen slik at siktede, eller andre via siktede, kan finne ut hvem han eller hun er, og hva de arbeider som.

§ 242a første ledd, første punktum litra b) verner muligheten til å bruke personer skjult i etterforskningen av “andre saker som nevnt i annet ledd”. Bestemmelsen verner etter dette ikke gjenbruksverdien av personene generelt, men begrenses til gjenbruken av personer som arbeider skjult i etterforskningen av bestemte saker. Se nærmere om strafferammebegrensningen mv. i punkt 4.5.4.

Hvor sannsynlig det er at personen faktisk kommer til å delta skjult i etterforskningen av slike saker ved en senere anledning, er ikke avgjørende. Det er “muligheten” til å arbeide på en slik måte som er gitt vern.

Det må være fare for at muligheten til å arbeide skjult i etterforskningen av senere saker blir “vesentlig vanskeliggjort” ved at siktede gis innsyn. Det er derfor ikke nok at fremtidig deltakelse blir vanskeligere. “Vesentlig” er et sterkt uttrykk. Ordlyden indikerer at det skal en del til for at muligheten er tilstrekkelig vanskeliggjort. Forarbeidene nevner som et moment ved denne vurderingen hvor lang tid det vil gå før polititjenestemannen igjen kan ta slike oppdrag.⁸⁷ At det går noen få måneder vil antagelig ikke være nok til at muligheten er “vesentlig” vanskeliggjort. Dersom det er

⁸⁷ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71

snakk om flere år, vil vesentlighetskravet antakelig være oppfylt. Noen eksakt grense vil ikke være mulig å fastsette. Et annet moment som det kan være relevant å legge vekt på her, er muligheten for den som jobber “under cover” til å skifte kriminelt miljø.

Dersom vilkårene i § 242a er til stede, “kan” retten beslutte at forsvaret nektes innsyn i opplysningene, jf. § 242a første ledd, første punktum. Departementet uttalte i forarbeidene, “*Selv om vilkårene er oppfylt, har retten ingen plikt til å nekte dokumentinnsyn, jf. “kan”...*”⁸⁸

Dette innebærer at retten i den konkrete sak aldri har plikt til å beslutte at påtalemyndigheten kan nekte innsyn i opplysningene av hensyn til å verne politiets metoder. Retten må foreta en skjønnsmessig helhetsvurdering av hvorvidt innsyn skal nektes i den aktuelle saken.

Et sentralt moment ved denne vurderingen er hvor viktig det er for politiet fortsatt å kunne bruke den aktuelle personen til skjult etterforskning.⁸⁹ Personens, som regel en polititjenestemanns, kompetanse, erfaring og dyktighet i dette arbeidet vil være av sentral betydning. Andre momenter som det kan være aktuelt å legge vekt på, er om det pågår en fortsatt etterforskning i miljøet der siktede har deltatt. Dette gjelder særlig der personen fortsatt infiltrerer i miljøet. Det kan også tenkes at det kan være relevant å ta sannsynlighetsgraden i betraktning ved helhetsvurderingen. Dersom det er temmelig sikkert at siktedes kjennskap til opplysningene vesentlig vil vanskeliggjøre personens senere deltagelse i skjult etterforskning, kan dette være et moment som trekker i retning av at innsyn bør nektes.

4.5.3.2 Unntak fra dokumentinnsyn etter § 242a første ledd, første punktum litra c) - informasjon om andre saker eller metodebruk

Etter strprl. § 242a første ledd, første punktum litra c) kan forsvaret nektes innsyn i opplysninger som omfattes av sakens dokumenter, når det om det gis innsyn, kan være fare for “at muligheten for politiet til å forebygge eller etterforske forbrytelser som nevnt i annet ledd, blir vesentlig vanskeliggjort fordi informasjon om andre saker eller om politiets metodebruk blir kjent”.

⁸⁸ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 70

⁸⁹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71

Alternativet skal hindre at politiets muligheter til å “etterforske” forbrytelser svekkes ved at siktede gis fullt innsyn i sakens dokumenter. “Forbrytelser som nevnt i annet ledd” begrenser anvendelsesområde til å gjelde etterforskning av saker av den art som nevnt i annet ledd. Nærmere om strafferammebegrensningen mv., se punkt 4.5.4.

Det er politiets “muligheter” til å etterforske denne type saker som begrunner unntak fra dokumentinnsyn. Det er i lovteksten ikke gitt noen presisering av hvilke saker dette gjelder. Unntak kan derfor gjøres av hensyn til både fremtidige saker og de under pågående etterforskning.

Skadevirkningene av innsyn i opplysningene må gjelde “informasjon om andre saker eller om politiets metodebruk”. Bestemmelsen gjelder derfor bare dersom siktede gjennom dokumentinnsyn kan få informasjon om andre saker eller om politiets metodebruk.

Informasjon om “andre saker” vil være opplysninger om politiets arbeid med å etterforske konkrete pågående konkrete saker. Hensynet bak dette er faren for bevisforspillelse og unndragelse fra strafforfølgning, og faller derfor utenfor avhandlingens tema.⁹⁰

Informasjon om “politiets metodebruk” vil være opplysninger om politiets metoder når det gjelder etterforskning av kriminalitet som nevnt i annet ledd.

Metodene politiet bruker for å bekjempe den type kriminalitet som nevnt i annet ledd, spesielt dersom den er organisert, kan være komplisert og utviklet over tid, og tilpasset de ulike typer forbrytelser.⁹¹ Formålet med denne bestemmelsen er å unngå at bruken av metodene blir kjent. Dette for å forhindre at de kriminelle bruker opplysningene for å motarbeide politiets arbeid.

⁹⁰ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71-72

⁹¹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 72

Videre må politiets muligheter til å etterforske forbrytelsene bli “vesentlig vanskeliggjort” for at dokumentinnsyn kan nektes. Se nærmere om hva “vesentlig vanskeliggjort” innebærer, i punkt 4.5.3.1.

Vurderingstemaet blir her hvilken betydning det vil få for politiets arbeid med å forhindre kriminalitet og oppklare lovbrudd, om de aktuelle opplysninger blir kjent for siktede.⁹² Det er som nevnt bare dersom betydningen er stor, at den kan begrunne unntak fra reglene om dokumentinnsyn. Dette innebærer at opplysningene må være av en slik art at de er egnet til å vesentlig vanskeliggjøre politiets arbeid. Opplysninger som er alminnelig kjent fra før, vil ikke være egnet til å vanskeliggjøre politiets arbeid. At opplysningen ikke er kjent fra før vil ikke automatisk medføre at de er av stor betydning. Det er innholdet av opplysningen som er sentral. Spørsmålet blir derfor hvor viktig det er for politiets muligheter til å forebygge og etterforske forbrytelsene at opplysningen holdes skjult.

Et moment i denne helhetsvurderingen kan være om siktede tilhører et organisert miljø. Det er ikke bare risikoen for at siktede får kunnskap om metoden som er avgjørende. Risikoen for at opplysningene blir spredt må også tas i betraktning.⁹³

Viktigheten av politiets metoder, og hvor store skadevirkninger det vil få for politiets kriminalitetsbekjempelse om denne blir kjent, er sentrale momenter ved denne helhetsvurderingen.⁹⁴

4.5.4 Strafferammebegrensningen mv.

Hvor sterkt vern politiets metodebruk er gitt gjennom unntaket fra dokumentinnsyn etter strprl. § 242a beror på om adgangen til å verne metodene gjelder i straffesaker generelt, eller om unntak fra dokumentinnsyn er begrenset til bestemte saker.

Det følger av § 242a annet ledd at reglene i første ledd første punktum bokstav b og c bare gjelder i “saker om en handling eller forsøk på en handling” som angitt i alternativene litra a) og b).

⁹² Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71

⁹³ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 72

⁹⁴ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 72

Med “saker om en handling eller forsøk på en handling...” forstås hva slags straffbart forhold vedkommende er siktet for. Siktelsen kan gå ut på overtredelse av forbrytelsene som nevnt i litra a) og b), eller forsøk på disse forbrytelsene, jf. strl. § 49.

Alternativet i litra a) gir adgang for unntak fra dokumentinnsyn for å verne politiets metoder dersom etterforskningen gjelder en forbrytelse “som etter loven kan medføre straff av fengsel i 5 år eller mer”.

Det sentrale her er om overtredelse, eller forsøk på overtredelse av forbrytelsene, “kan” medføre fengsel i 5 år eller mer. “Kan” betyr at det avgjørende er hvilken strafferamme som følger av straffebudet.⁹⁵ Hvilken straff det kan være aktuelt å idømme siktede i den konkrete sak er uten betydning. At forsøk straffes mildere, jf. strl. § 51, er også uten betydning for anvendelsen av § 242a.

Etter § 242a annet ledd, annet punktum skal ikke forhøyelse av maksimumsstraffen ved gjentakelse av forbrytelser tas i betraktning når det gjelder strafferammen. Dette betyr at dersom straffebudet har en strafferamme under 5 år, vil det ikke være adgang til å gjøre unntak fra dokumentinnsyn etter § 242a, selv om det i den aktuelle saken kan være aktuelt å idømme en straff på 5 år eller mer i medhold av strl. § 61.

Det følger av Ot.prp. nr. 24⁹⁶ at forhøyelse av maksimumsstraffen etter strl. § 62, som gjelder sammenstøt av forbrytelser, heller ikke skal tas i betraktning når det gjelder strafferammen. Denne regelen er imidlertid ikke tatt med i ordlyden i § 242a annet ledd. I forbindelse med vedtakelsen av loven, uttalte flertallet i justiskomiteen:

*“Flertallet ser imidlertid at den generelle økning i strafferamme for seriesaker bør få betydning. Øvre strafferamme for et enkelt tyveri er 3 års fengsel, men 6 år etter de nye reglene om sammenstøt i strl. §62 første ledd. I flere av disse sakene kan det være et organisert kriminelt miljø som står bak. Flertallet ser behovet for å unngå at personer bak organisert kriminell aktivitet spekulerer i å utføre lovbrudd som i seg selv ikke når opp til en strafferamme på 5 år.”*⁹⁷

Uttalelsen fra justiskomiteen viser at det kan være viktig å kunne gjøre unntak fra dokumentinnsyn i saker ved vinningskriminalitet som i seg selv har en lavere

⁹⁵ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 70

⁹⁶ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 70 og s. 80

⁹⁷ Innst. O. nr. 73 (2002-2003) s. 7

strafferamme enn 5 år fordi denne type kriminalitet kan være et ledd i organisert kriminalitet. Metodeutvalget uttalte om vinningskriminalitet og metodebruk:

“I utgangspunktet reiser ikke vinningskriminaliteten spesielle behov for nye etterforskningsmetoder, men sammenhengen med narkotikakriminalitet og det faktum at det særlig på helerisiden synes å foreligge en større grad av organisering, gjør at det oftere er vanskelig å nå frem med tradisjonelle metoder. Metoder som kan være særlig effektive ved bekjempelse av vinningskriminalitet er bruk av peileutstyr og infiltrasjon.”

98

Dette viser at metoder som politiet bruker ved bekjempelsen av vinningskriminalitet, forbrytelser som ofte i seg selv har en strafferamme under 5 år, har et særlig behov for vern. Flertallet i justiskomiteen synes å ha tatt hensyn til dette behovet for vern ved vedtagelsen av § 242a. Flertallet uttalte imidlertid videre i denne forbindelse:

*“... Flertallet ser det som spesielt problematisk at dette er kriminalitet der barn og ungdom kan rekrutteres. Det kan fremstå som sannsynlig at bruk av trusler og represalier har vel så stor effekt overfor barn og unge som overfor voksne personer. På denne bakgrunn vil det være nødvendig å la sammenstøt av lovbrudd også kunne medføre bruk av disse reglene. Flertallet går derfor inn for at ordene ”eller sammenstøt” utgår i forslaget til ny § 242a annet ledd annet punktum. Det understrekes at sammenstøtene i så måte må være av et ikke ubetydelig omfang.”*⁹⁹

Det kan her synes som flertallets hovedbegrunnelse for å ta forhøyelse av maksimumsstraffen ved sammenstøt av lovbrudd i betraktning ved strafferammen, er å utvide anvendelsesområde for § 242a første ledd, første punktum litra a), som gjelder faren for en alvorlig forbrytelse mot noens liv, helse eller frihet. Det følger imidlertid av § 242a annet ledd at strafferammebegrensningen ikke gjelder ved unntak fra dokumentinnsyn av hensyn til § 242a første ledd, første punktum litra a). Dette følger også klart av forarbeidene til bestemmelsen.¹⁰⁰

Vi mener imidlertid at denne noe uklare begrunnelsen for utvidelsen av strafferammebegrensningen er uten betydning for metodevernet. Loven er klar, og politiet kan ha et velbegrunnet behov for å verne metodene i saker der det er sammenstøt av flere forbrytelser. Men som flertallet i justiskomiteen påpeker, så bør

⁹⁸ NOU 1997: 15 s. 38-39

⁹⁹ Innst. O. nr. 73 (2002-2003) s. 7-8

¹⁰⁰ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 48 og s. 70

ikke påtalemyndigheten benytte seg av muligheten til å verne politiets metoder ved unntak fra dokumentinnsyn i enhver sak som gjelder sammenstøt av forbrytelser. Det var et viktig premiss for lovgiverne ved utformingen av § 242a, på bakgrunn av avveiningen av de motstridende hensyn som gjør seg gjeldene, at unntak fra dokumentinnsyn for å verne politiets metoder bare skal gjøres i saker av en viss alvorlighetsgrad. Dette må det tas hensyn til når politiet har anledning til å verne metodene i saker der strafferammen er 5 år eller mer på grunn av regelen i strl. § 62.

Etter § 242a annet ledd, annet punktum, skal forhøyelse av maksimumsstraffen av andre grunner enn “gjentakelse” tas i betraktning når det gjelder strafferammen. Som tidligere nevnt er det særlig når det gjelder organisert kriminalitet at politiets metoder behøver vern. I straffeloven ble det tilføyd en ny bestemmelse i 2003¹⁰¹. Strl. § 60a hjemler nå adgang til å forhøye maksimumsstraffen “dersom en handling er utøvet som et ledd i virksomheten til en organisert gruppe”. I forbindelse med høringen vedrørende forslag til strafferammebegrensningen i § 242a uttalte departementet:

*“...forslaget som nå fremmes må dessuten ses i sammenheng med departementets arbeid med en egen straffebestemmelse som retter seg mot organisert kriminalitet. Mye kan tale for at en slik bestemmelse bør utformes som en generell straffeskjerpelsesbestemmelse, som vil høyne strafferammen i de fleste saker der unntaksbestemmelsene kan være aktuelle”.*¹⁰²

Strafferammebegrensningen begrenser unntaksregelen i § 242a, ved vern av politiets metoder, til å gjelde overtredelse eller forsøk på handlinger av en viss alvorlighetsgrad. Behovet for å verne metodene vil være størst ved etterforskning av alvorlig kriminalitet. Strafferammebegrensningen medfører imidlertid at man ikke fanger opp alle tilfeller hvor det kan være nødvendig å begrense adgangen til dokumentinnsyn for å verne metodene. Politidirektoratet uttalte i forbindelse med høringen under lovforberedelsen at strl. § 203, om seksuell omgang mot vederlag med person under 18 år, burde medtas særlig i § 242a av hensyn til bekjempelsen av grenseoverskridende organisert kriminalitet.¹⁰³ Flere straffebestemmelser som har lavere strafferamme enn 5 år, men

¹⁰¹ Lov 4. juli 2003 nr. 78

¹⁰² Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 47-48

¹⁰³ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 45

som det vil være viktig å verne metodene ved bekjempelsen av, er ikke blitt medtatt i § 242a. Reglene om forhøyelse av maksimumsstraffen utvider imidlertid vernet av metodene. Spesielt praktisk i så måte vil være strl. § 60a.

Narkotikakriminalitet er en type kriminalitet som praktisk talt aldri anmeldes, og der bruken av spesielle etterforskningsmetoder derfor er særlig viktig for oppklaring av saker.¹⁰⁴ Metodeutvalget påpekte i sin utredning at situasjonen innenfor narkotikakriminaliteten blant annet er preget av internasjonalisering, høyere profesjonalitet hos de kriminelle når det gjelder å motvirke politiets etterforskning og god kunnskap om gjeldende etterforskningsmetoder. På bakgrunn av dette er det av sentral betydning for metodevernet å kunne gjøre unntak fra dokumentinnsyn i opplysninger om politiets metodebruk i narkotikasaker.

Alminnelig narkotikaforbrytelse har en strafferamme på 2 år, jf. strl. § 162 første ledd, og faller derfor utenfor strafferammebegrensningen i § 242a annet ledd, litra a). Politidirektoratet uttalte i høringsrunden i forbindelse med utformingen av § 242a annet ledd:

*“Saker etter strl. § 162 første ledd er som oftest bygget på opplysninger fra informanter, og er ofte inngangen til større saker.”*¹⁰⁵

Uttalelsen viser at det i saker om “vanlige” narkotikaforbrytelser er et stort behov for å verne politiets metodebruk for å bekjempe denne typen kriminalitet.

Alternativet i litra b) gir adgang til å gjøre unntak fra dokumentinnsyn for å verne politiets metoder i fire alternative sakstyper. Alternativet inneholder, i motsetning til det forrige, ingen begrensning når det gjelder strafferammen.

Alternativ tre gjelder forøk på, eller overtredelse av strl. § 162. Dette innebærer at det i enhver sak om narkotikaforbrytelser er adgang til å gjøre unntak fra innsyn i sakens dokumenter for å beskytte politiets metoder. Politiets metodebruk i narkotikasaker har derfor et sterkt vern.

¹⁰⁴ NOU 1997:15 s. 33

¹⁰⁵ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 45

4.5.5 Unntak fra dokumentinnsyn må være “strengt nødvendig” for å verne metodene

Etter strprl. § 242a første ledd, annet punktum, kan unntak fra dokumentinnsyn “bare besluttet dersom det er strengt nødvendig...”

Vilkåret gjelder generelt for adgangen til å gjøre unntak fra dokumentinnsyn etter § 242a. Vilkåret er imidlertid av sentral betydning for vernet av politiets metodebruk fordi det begrenser adgangen til å bruke unntaksregelen i § 242a for å verne metodene. Videre er vilkåret vesentlig fordi det er et krav fra EMD`s praksis at tiltak som begrenser forsvarrets rettigheter av hensyn til å verne politiets metoder, må begrenses til det som anses strengt nødvendig for å være i overensstemmelse med kravet om en rettferdig rettergang i EMK art. 6.¹⁰⁶

“Strengt nødvendig” betyr etter en språklig forståelse at et tiltak må være påkrevd for å unngå et uønsket resultat. Unntak fra dokumentinnsyn må være derfor være “strengt nødvendig” for å hindre at politiets metoder avsløres.

Dersom politiets kriminalitetsbekjempende arbeid kan beskyttes på andre måter, vil ikke vilkåret være oppfylt.

“Strengt nødvendig” er imidlertid et skjønnsmessig uttrykk. Selv om det etter ordlyden skal svært mye til for kravet er oppfylt, sies det i forarbeidene til bestemmelsen at det ikke kreves at det må være umulig å beskytte politiets arbeid på en annen måte. Ved avgjørelsen av om unntak er “strengt nødvendig” skal det i følge forarbeidene ses hen til hva som er rimelig og hvordan beskyttelse bør gis.¹⁰⁷ Utsagnet fra departementets side stemmer ikke så godt med ordlyden “strengt nødvendig”. En slik forståelse kan også komme i konflikt med kravet fra EMD om at tiltak som unntak fra retten dokumentinnsyn bare kan settes i verk dersom dette er absolutt nødvendig. Lovgivers utsagn kan forklares med at det de har hatt i tankene er unntak fra dokumentinnsyn for å verne enkeltpersoner mot en fare for alvorlig forbrytelse mot liv, helse eller frihet, jf. strprl. § 242 første ledd, første punktum litra a). På grunn av at det i slike situasjoner er snakk om tiltak overfor privatpersoner kan det her bli en litt annen vurdering av hva som anses å være “strengt nødvendig”.

¹⁰⁶ Rowe og Davis mot Storbritannia, 16. februar 2000

¹⁰⁷ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 72

Hva som er strengt nødvendig for å verne politiets metoder i det enkelte tilfelle, vil variere. Det vil for det første bero på om det er alternative beskyttelsesmåter tilgjengelig. Det kan muligens i særlige tilfeller tas i betraktning hvor store omkostninger som kreves for å verne metodene på andre måter. Det vil også være av betydning hvor sikre alternativene er for å beskytte politiets arbeid. De alternative beskyttelsesmåtene må være tilstrekkelige for å oppnå vern av metodene.

Når det gjelder gjenbrukshensynet i § 242a første ledd, første punktum litra b) kan en alternativ måte å verne metoden på være anonym vitneføring etter strprl. § 130a første ledd, første punktum litra b). Her må påtalemyndigheten gi forsvareren innsyn i dokumentene som gjelder etterforskningen i saken dersom han ber om det, med mindre unntakene i § 242 kommer til anvendelse. Opplysninger om personens identitet kan imidlertid unntas fra innsyn i medhold av § 242 annet ledd. Nærmere om dette unntaket fra innsynsretten i punkt 4.6.

Hovedforskjellen på bruken av disse reglene er at ved anonym vitneførsel får forsvaret innsyn i hvordan politiet har skaffet seg opplysninger i den aktuelle saken. Siktede vil derfor få rede på at det er en person som er kilde til opplysningene. Det vil i mange tilfeller være mulig for siktede å finne ut av hvem denne kilden er. Det kan for eksempel være ytterst få som har kunnskap om den aktuelle informasjon, og at siktede derved kan resonere seg frem til hvem som vitner mot han. Det må foretas en konkret vurdering av hvorvidt dette er mulig i den aktuelle saken.

Ved anonym vitneførsel kan videre forsvareren få vite hvem vitnet er, jf. § 130a tredje ledd, annet punktum. For det første kan forsvarerens kunnskap være en svakhet ved anonym vitneføring som måte å verne metodene på ved at opplysningene forsettlig eller uforsettlig kan “lekke” fra forsvareren til siktede. For det andre kan det forhold at forsvareren kjenner til vitnes identitet medføre at den aktuelle kilden ikke tør å stå frem. Dersom kilden nekter å vitne, vil anonym vitneføring ikke være en alternativ beskyttelsesmåte for å verne gjenbruken av den aktuelle kilden.

Finner imidlertid retten at anonym vitneføring er et alternativ som gir tilstrekkelig vern av gjenbrukshensynet i den aktuelle saken, vil ikke unntak fra dokumentinnsyn være “strengt nødvendig”.

Strprl. § 242 første ledd gir adgang til å gjøre unntak fra dokumentinnsyn på etterforskningsstadiet av blant annet hensynet til etterforskningens øyemed, eller av hensyn til andre saker ved bruk av kommunikasjonskontroll. Nærmere om metodevernet ved disse unntakene, se punktene 4.2 og 4.3. Disse unntakene gir ikke et gjennomgående vern av metodene, og vil derfor ikke være tilstrekkelige alternativer.

Vi må her presisere at det er opplysninger om politiets metoder som står i sakens dokumenter det her er tale om å gjøre unntak fra. Som redegjort for i punkt 2.5 kan enkelte opplysninger om metodene vernes ved at de faller utenfor begrepet “sakens dokumenter” i § 242. Dersom påtalemyndigheten har adgang til å holde den aktuelle informasjonen om metodene utenfor sakens dokumenter, vil det ikke være strengt nødvendig å gjøre unntak fra innsyn etter § 242a for å verne metodene. Opplysningene som faller utenfor sakens dokumenter vil være fullt ut vernet mot innsyn fra forsvaret.

Vi kan ikke se at det utover adgangen til å holde enkelte opplysninger utenfor sakens dokumenter rettslig sett foreligger alternative beskyttelsesmåter for politiets metodebruk, jf. litra c) i § 242a første ledd, første punktum. Denne regelen er ny i norsk rett. Så lenge informasjon om metodene er å finne i sakens dokumenter vil siktede etter gjeldende rett ha krav på innsyn dersom det ikke er hjemmel for å gjøre unntak.

Er de øvrige vilkår oppfylt, vil det som regel være strengt nødvendig å nekte innsyn for å beskytte metodene etter § 242a første ledd, første punktum litra c).

4.5.6 Vernet av metodene må ikke medføre “vesentlige betenkeligheter av hensyn til den siktedes forsvar”

Etter strprl. § 242a annet ledd kan unntak fra dokumentinnsyn videre bare besluttes dersom dette “ikke medfører vesentlige betenkeligheter av hensyn til den siktedes forsvar”.

Vilkåret er også felles for alle hensyn som vernes gjennom § 242a. Vilkåret er av sentral betydning for vernet av politiets metoder fordi vilkåret er en avveining av de kolliderende hensyn som gjør seg gjeldende ved avgjørelsen av om unntak skal gjøres i det enkelte tilfelle. Videre har EMD lagt stor vekt på hensynet til siktedes forsvar ved interesseavveiningen i avgjørelser om begrensninger i dokumentinnsyn.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Rowe og Davis mot Storbritannia, 16. februar 2000

Vilkåret innebærer en begrensning av det vern metodene er gitt gjennom § 242a på grunn av hensynet til den siktedes forsvar, og sier derfor mye om rekkevidden av metodevernet.

Unntak fra dokumentinnsyn for å verne politiets metoder må avveies i forhold til hensynet til siktedes mulighet til et effektivt forsvar. Vilkåret sier noe om vektleggingen av de motstridende hensyn. Dersom unntak fra dokumentinnsyn medfører vesentlige betenkeligheter av hensyn til den siktedes forsvar, skal dette gis utslagsgivende vekt, uavhengig av hvor sterkt hensynet til politiets kriminalitetsbekjempende arbeid gjør seg gjeldende i saken. Se mer om avveiningen nedenfor i punkt 4.5.6.

“Siktedes forsvar” betyr hvordan siktede kan imøtegå påtalemyndighetens påstander i straffesaken mot han.

En problemstilling som reises når saken befinner seg på etterforskningsstadiet, er om “siktedes forsvar” også omfatter siktedes imøtegåelse av tvangsmidler rettet mot seg. Ordlyden i § 242a annet ledd annet alternativ utelukker ikke en slik tolkning.

På den andre siden vil denne bestemmelsen kanskje være mindre praktisk ved slike avgjørelser. Ved bruk av tvangsmidler, for eksempel varetektsfengsling, er grunnvilkåret skjellig grunn til mistanke om at vedkommende har begått en handling som kan medføre høyere straff enn fengsel i mer enn 6 måneder, jf. strprl. § 184 annet ledd, jf. § 171 første ledd. Opplysninger om bruken av politimetodene ved etterforskningen av saken, vil som regel ikke inneholde opplysninger som svekker mistanken til vedkommende. Selv om varetektsfengsling er et sterkt inngrep overfor den enkelte, er formålet med bruk av tvangsmidlene ikke straff, men å lette gjennomføringen av etterforskningen, og eventuell senere straffeforfølgning og fullbyrding.¹⁰⁹

Strprl. § 171 første ledd krever imidlertid at mistanken skal angå en *straffbar* handling. Dette innebærer at alle straffbarhetsbetingelser må være oppfylt, det vil si at både de subjektive og objektive vilkår for straff skal være til stede, for at det skal besluttet iverksettelse av varetektsfengsling. Dersom opplysninger om politiets metodebruk viser at politiet for eksempel har brukt ulovlig provokasjon under etterforskningen, er dette en

¹⁰⁹ Hov, Rettergang II s. 48

straffrihetsgrunn. De subjektive vilkår er ikke oppfylt, og den pågrepne er derfor ikke under mistanke for å ha begått en *straffbar* handling.

De beste grunner taler etter dette for at “siktetes forsvar” også omfatter siktetes imøtegåelse av tvangsmidler rettet mot seg.

“Vesentlige betenkeligheter” av hensyn til siktetes forsvar, forstås slik at ikke enhver opplysning av mulig interesse for siktetes forsvar er til strekkelig til å avskjære begjæringen om å gjøre unntak fra innsyn i de aktuelle opplysninger om politiets metoder og arbeidsmåter.¹¹⁰ Det må foretas en konkret vurdering av hvor stor betydning opplysningene kan ha for den siktetes forsvar. Se nærmere om opplysningenes betydning nedenfor i punkt 4.5.6.2.

4.5.6.1 Hvordan kan opplysninger om politiets metodebruk ha betydning for siktetes forsvar på etterforskningsstadiet?

Ved avgjørelsen av hvilke opplysninger om politiets metoder som har betydning for siktetes forsvar, kan det være naturlig å ta utgangspunkt i strprl. § 292 som gjelder bevisavskjæring. I følge § 292 annet ledd litra a kan et bevis som er for hånden bare nektes ført når beviset gjelder “forhold som er uten betydning for dommens innhold”. Med “dommens innhold” forstås opplysninger som er av betydning for skyld- og straffespørsmålet i saken, se punkt 2.5.4.1.

Det følger av forarbeidene at vurderingen av hvilke opplysninger som er av betydning etter strprl. § 242a første ledd, annet punktum, ikke uten videre er sammenfallende med opplysninger av betydning for dommens innhold etter § 292.¹¹¹ Dette kommer av at etter § 242a, som skal ivareta hensynet til politiets muligheter til å forebygge og etterforske forbrytelser, er det hensynet til siktetes forsvar som står sentralt ved vurderingen opplysningene. Hensynet bak regelen i § 292, som gir adgang til å avskjære bevis, er i første rekke prosessøkonomiske hensyn.

Selv om adgangen til å avskjære bevis etter § 292 annet ledd litra a) ble utvidet etter lovendringen med virkning fra 1. oktober 2002, kan det på grunn av hensynet bak bestemmelsen bli en annen vurdering av hvilke opplysninger som er av betydning for

¹¹⁰ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73

¹¹¹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 72-73

adgangen til å avskjære bevis. Forholdet mellom opplysningenes betydning for siktedes forsvar og § 292 kommer vi i alle fall nærmere tilbake til i punkt 4.5.6.2.

Men som et utgangspunkt vil opplysninger om politiets metoder som er av betydning for dommens innhold etter § 292 annet ledd litra a) være av betydning for siktedes forsvar.

Opplysningene om politiets metoder kan inneholde beskrivelser av metoden som er brukt, hvordan metoden er utført og hvem som har arbeidet skjult ved etterforskningen av saken.

Utgangspunktet for vurderingen av om opplysningene er av betydning for forsvaret, er om opplysningene er av en slik art at forsvaret vil være tjent med å få tilgang til dem.¹¹² Forsvaret må altså ha bruk for opplysningene ved siktedes forsvar.

Som nevnt kan det være aktuelt å bruke opplysningene i rettsmøte som holdes til avgjørelse av spørsmålet om bruk av tvangsmidler, for eksempel varetektsfengsling, jf. strprl. § 98. I slike rettsmøter vil det vanligvis ikke finne sted noen annen form for muntlig bevisføring enn siktedes egen forklaring. Avgjørelsen av spørsmålet om det foreligger grunnlag for fengsling, vil derfor langt på vei bli avgjort ut fra sakens dokumenter.¹¹³ Opplysninger om metodene som er brukt, vil ofte ikke tjene som argumenter for at vilkårene for varetektsfengsling ikke er til stede i siktedes sak. Men i noen tilfeller vil som nevnt spørsmål om politiet har provosert frem handlingen være av sentral betydning for siktedes imøtegåelse av tvangsmidlene. Opplysninger om politiets metodebruk kan derfor være av sentral betydning for siktede ved rettsmøter angående tvangsmidler.

Forberedelsen av siktedes forsvar begynner allerede på etterforskningsstadiet. Det kan for eksempel være aktuelt å bruke innholdet i opplysningene som argumenter under hovedforhandlingen.¹¹⁴ Dette kan for eksempel være opplysninger om politiets handlemåte som kan være av betydning for om grensene for lovlige etterforskningsmetoder er overskredet ved etterforskningen av siktede. Opplysningene om politiets metodebruk kan videre være egnet til at forsvareren selv kan komme frem

¹¹² Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73

¹¹³ Hov, rettergang II, s. 62

¹¹⁴ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s.73

til forhold som taler i den siktedes favør.¹¹⁵ Dette kan for eksempel være opplysninger om situasjonen da forbrytelsen fant sted, som den som arbeidet “under cover” sitter inne med, men som ikke har kommet frem av sakens dokumenter.

Opplysningene om metodene kan også gi forsvaret grunnlag for å be påtalemyndigheten om å foreta nye etterforskningsskritt, for eksempel supplerende vitneavhør.¹¹⁶

Opplysninger om metoden som er brukt, kan inneholde informasjon om andre vitner enn de politiet har innkalt.

4.5.6.2 Når medfører nektelse av innsyn i metodene “vesentlige betenkeligheter” av hensyn til siktedes forsvar?

Det er klart at nektelse av innsyn i opplysninger om politiets metoder som er helt uten betydning for siktedes forsvar, ikke medfører “vesentlige betenkeligheter”. Se om “vesentlige betenkeligheter ” under punkt 4.5.6.

Det må foretas en konkret vurdering i den enkelte sak om hensynet til den siktedes forsvar gjør seg så sterkt gjeldende at hensynet til vernet av politiets metoder må vike.

I vurderingen må det særlig ses hen til hvor stor betydning opplysningene om politiets metoder vil ha for den siktedes forsvar.¹¹⁷ Opplysninger om metodene som er brukt kan inneholde informasjon som kan føre til at den siktede blir frifunnet eller får nedsatt straff.

Dokumenter som påtalemyndigheten ønsker å tilbakeholde, kan inneholde en beskrivelse av fremgangsmåten av metoden som er brukt ved etterforskningen av saken. Gjennom rettspraksis er det etter hvert angitt når ulovfestede etterforskningsmetoder er ulovlige, og at bruk av ulovlige etterforskningsmetoder i en sak kan være en frifinnelsesgrunn.¹¹⁸ Det er videre lagt til grunn i rettspraksis at bevis ervervet på ulovlig måte i noen tilfeller kan nektes ført.¹¹⁹ Opplysninger om politiets metodebruk i etterforskningen av saken kan videre inneholde informasjon om omstendigheter rundt forbrytelsen, som kan være av betydning for straffeutmålingen i saken. Dette kan for

¹¹⁵ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73

¹¹⁶ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73

¹¹⁷ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73

¹¹⁸ Rt. 1984 s. 1076 og Rt. 1992 s.1088

¹¹⁹ Rt. 1991 s. 616 og Rt. 1997 s. 795

eksempel være observasjoner omkring siktedes rolle i forbrytelsen, om han har vært presset og lignende.

Dersom opplysninger om politiets metoder kan avsløre at det er begått ulovlige handlinger fra politiets side, eller det foreligger formildende omstendigheter i saken som er av vesentlig betydning for straffutmålingen, er det klart at unntak fra innsyn i disse opplysningene vil medføre “vesentlige betenkeligheter” av hensyn til siktedes forsvar.

Mellom opplysninger om metodene som ikke har betydning for siktedes forsvar, og opplysninger som er av avgjørende betydning for forsvaret, vil det finnes en del opplysninger om metodebruken som i varierende grad er av betydning for siktedes forsvar.

Avgjørelsen av opplysningenes betydning må avgjøres ut fra en skjønnsmessig helhetsvurdering i den enkelte sak.

Formålet med unntak fra dokumentinnsyn etter strprl. § 242a første ledd, første punktum litra b) og c) er å beskytte verdifulle opplysninger om politiets metoder for å ivareta politiets kriminalitetsbekjempende arbeid. Unntak fra dokumentinnsyn for å beskytte metodene vil nødvendigvis innebære at siktedes rett til innsyn innskrenkes.

En problemstilling som reises ved den skjønnsmessige vurderingen, er om det skal foretas en avveining mellom hensynet til siktedes forsvar og hensynet til å verne politiets metoder i den enkelte sak. Etter ordlyden er det bare hensynet til den siktedes forsvar som skal vurderes etter § 242a første ledd, annet punktum annet alternativ. Dette betyr at lovgiver har foretatt en avveining, og bestemt at når unntak fra innsyn i politiets metoder innebærer “vesentlige betenkeligheter” med hensyn til siktedes forsvar, så skal hensynet til siktede gis utslagsgivende vekt i forhold til hensynet til politiets kriminalitetsbekjempelse.

Ved grensetilfellene for når politiets metoder kan vernes vil det imidlertid være rom for en avveining av de motstridende hensyn. Men det må tas utgangspunktet i en vurdering av hvor sterkt hensynet til siktedes forsvar gjør seg gjeldende i den enkelte sak.

Det er i forarbeidene gitt enkelte retningslinjer for vurderingen.

Kriteriet “vesentlige betenkeligheter av hensyn til siktedes forsvar” skal ikke leses så snevert som “uten betydning for dommens innhold” i strprl. § 292.¹²⁰ Opplysninger om politiets metoder som ikke kan avskjæres som bevis fordi de ikke er “uten betydning for dommens innhold”, slik dette forstås etter § 292, er i følge forarbeidene i utgangspunktet ikke avskåret fra å unntas fra dokumentinnsyn etter § 242a.

Etter strprl. § 242 kan enkelte opplysninger om metodene vernes ved at de ikke faller innenfor begrepet “sakens dokumenter”. Politiets skjønnsmessige adgang til å holde opplysninger om metodene utenfor sakens dokumenter har også en side til bevisavskjæringsregelen i § 292, se punkt 2.5.3. Behovet for å verne metodebruken vil derfor i stor grad oppstå for opplysninger som er av betydning for dommens innhold.

At det gjennom § 242a er gitt adgang til å verne opplysninger om politiets metoder av betydning for dommens innhold, betyr at opplysninger av en viss betydning for skyldspørsmålet og straffespørsmålet i saken etter omstendighetene kan unntas fra dokumentinnsyn. Dette viser at hensynet til å verne politiets metoder har fått ganske stor vekt ved avveiningen av de motstridende hensyn.

Hvor stor betydning opplysningene om politiets metoder har for siktedes forsvar i den aktuelle saken, blir det sentrale vurderingstema.

Etter forarbeidene er det et sentralt moment hvor stor usikkerhet det er omkring opplysningenes betydning for siktedes forsvar.¹²¹

Politirapportene har stor betydning for opplysningen av straffesaken for forsvareren ved forberedelse til hovedforhandling. Foruten avhørsrapportene¹²² er det særlig egenrapportene som kan inneholde opplysninger om politiets metodebruk. I egenrapportene redegjør polititjenestemannen for hva han selv har sett og hørt, eller for undersøkelser som er foretatt.¹²³ For vurderingen av om opplysningene om metodene er av stor betydning for den siktedes forsvar i saken, er det viktig at politirapportene på en systematisk og grundig måte beskriver fremgangsmåten i metodebruken. En god dokumentasjon på hva som har skjedd, gir dommeren et godt grunnlag for å vurdere

¹²⁰ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73

¹²¹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73

¹²² Jf. Påtaleinstruksen § 8-11

¹²³ Wiliksen og Bjerknes, Politirapport s. 461 flg.

metodenes betydning for siktedes forsvar. I forarbeidene uttalte departementet etter å ha påpekt hvor viktig det er at politirapportene er grundige og utfyllende:

*“Jo mer usikkert det er om opplysningene har betydning, desto mer skal det til for at det vil medføre vesentlige betenkeligheter av hensyn til den siktedes forsvar å unnta opplysningene fra innsyn”.*¹²⁴

Det synes her som om det legges til grunn at usikkerhet omkring opplysningenes betydning på grunn av mangelfull rapportering gjør det mindre betenkelig å gjøre unntak fra innsyn. Dette kan imidlertid etter vårt skjønn ikke være riktig. Dersom det av rapportene ikke fremkommer hva som er utført på en grundig måte, kan det jo være at det er begått feil som ikke kommer frem av politirapporten. Dersom forsvaret gis innsyn, kan etterforskningen som er foretatt utredes nærmere, for eksempel ved at tjenestemenn føres som vitner. Forsvaret kan på denne måten finne noe av vesentlig betydning for siktedes forsvar. Usikkerhet på grunn av mangelfull rapportering om innsyn i metodene er av betydning for siktedes forsvar vil derfor lettere gjøre det vesentlig betenkelig å nekte forsvaret innsyn i dem.

Vurderingen av opplysningenes betydning for siktedes forsvar inneholder i følge forarbeidene også et krav om forholdsmessighet.¹²⁵ Jo strengere straff siktede risikerer, desto lettere vil vesentlighetsvilkåret være oppfylt. Rettssikkerhetshensyn taler for en slik tolkning. Det er imidlertid ved alvorlig og organisert kriminalitet at politiet har særlig stort behov for å verne metodene.

Formålet med strprl. § 242a er å forebygge at kriminelle får kunnskap om politiets midler og metoder slik at politiet skal være i stand til å bekjempe kriminalitet på en effektiv måte. Det vil også kunne virke støtende at de mest hensynsløse og brutale kriminelle får tilgang til opplysningene om metodene.

Det sterke behovet for vern av metodene ved visse typer alvorlig kriminalitet taler for at forholdsmessighetskravet ikke anvendes for strengt. Det må ved alvorlig kriminalitet være adgang til å verne politiets metoder selv om opplysningene om dem kan være av noe betydning for siktedes forsvar. Opplysninger av reell betydning for skyld og straffespørsmålet må imidlertid siktede og forsvareren selvfølgelig gis innsyn i.

¹²⁴ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73

¹²⁵ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73

Etter strprl. § 242a første ledd, første punktum kan retten nekte både siktede og hans forsvarer innsyn i metodebruken i saken. At verken forsvareren eller siktede får innsyn i opplysningene om metodene som er brukt i saken, gir metodene et sterkt vern. Selv om det først og fremst er overfor siktede metodene skal vernes, er det en risiko for at siktede eller andre får tilgang på opplysningene via forsvareren. Siktede eller andre kan for eksempel presse forsvareren til å gi fra seg opplysningene, eller forsvareren kan videreformidle opplysningene frivillig eller ved ubetenksomhet.

Retten kan imidlertid bestemme at bare siktede skal nektes innsyn. Forsvareren skal da på begjæring få innsyn i opplysningene etter strprl. § 242.

Spørsmålene om vilkårene for unntak etter § 242a er oppfylt for å verne metodene må vurderes i forhold til siktede og forsvareren hver for seg.¹²⁶ For spørsmålet om innsyn bør nektes overfor forsvareren er risikoen for at opplysningene om metodebruken spres til siktede eller andre uvedkommende av særlig betydning.

Dersom forsvareren gis innsyn, er dette et moment som trekker i retning av at unntak fra innsyn for siktede ikke er av så stor betydning for hans forsvar. Det er jo forsvareren som er mest kompetent til å vurdere den rettslige betydningen av opplysningene om metodene som er brukt i saken. Forsvareren kan selvfølgelig ikke konferere med sin klient om opplysningene og på denne måten få opplysninger som den siktede sitter inne med. Forsvareren har etter § 242a fjerde ledd taushetsplikt om opplysningene han får innsyn i. Taushetsplikten gjelder både overfor klienten og andre.

Det kan være problematisk for forsvareren å få opplysninger som han eller hun ikke kan meddele klienten. Den Norske Advokatforening påpekte i forbindelse med spørsmålet om anonym vitneføring hvordan dette kan påvirke forholdet mellom klienten og hans forsvarer:

“Tillit og åpenhet i forholdet mellom forsvarer og tiltalte er grunnleggende for å kunne utføre forsvarervervet på en betryggende måte...

*Hemmelighold fra forsvarerers side overfor tiltalte på ett punkt, kan smitte over på tilliten mellom disse i sin alminnelighet og derfor virke generelt negativt.”*¹²⁷

På bakgrunn av disse synspunktene er forsvareren i saker om anonym vitneføring gitt adgang til å frasi seg retten til å vite hvem vitnet er, jf. strprl. § 130 tredje ledd, annet punktum.

¹²⁶ Ot.prp nr. 24 (2002-2003) s. 73

¹²⁷ Ot.prp. nr. 40 (1999-2000) s. 44

Forsvareren er ikke etter § 242a uttrykkelig gitt en tilsvarende rett. Etter vårt skjønn bør imidlertid en tilsvarende regel tolkes inn i § 242a. Hensynet til å bevare et tillitsfullt forhold mellom forsvareren og siktede gjør seg også gjeldende i saker om unntak fra dokumentinnsyn.

Det er videre slik at siktede som regel vil være forsvarerens beste kilde når det gjelder å tilveiebringe opplysninger som kan svekke påtalemyndighetens anførsler i saken. En forutsetning for dette er imidlertid at siktede får informasjon som gjør han i stand til å komme med relevante opplysninger. Det kan være at siktede har opplysninger som er sentrale for forsvarerens vurdering av metodebrukens betydning for siktedes forsvar. For eksempel kan siktede ha opplysninger om sitt forhold til en kilde som kan være av sentral betydning for kildens troverdighet. I slike tilfeller vil forsvarerens innsyn i metodene ikke i tilstrekkelig grad avhjelpe betenkelighetene av at siktede selv ikke får innsyn.

Innsynsretten til forsvareren medfører derfor at det ikke uten videre er ubetenkelig å nekte innsyn for den siktede.¹²⁸

4.5.7 Saksbehandlingsregler av betydning for metodevernet

Dersom påtalemyndigheten finner at det er behov for å verne politiets metoder i en sak, har påtalemyndigheten ikke kompetanse til å nekte innsyn i sakens dokumenter etter strprl. § 242a slik den kan gjøre etter strprl. § 242. Påtalemyndigheten må ha rettens medhold for å kunne gjøre unntak fra retten til dokumentinnsyn i medhold av § 242a.

To problemstillinger i forbindelse med at påtalemyndigheten må ha rettens medhold er av særlig betydning for metodevernet. For det første kan det reises spørsmål om påtalemyndigheten må vente med å få avklart om metodene kan vernes til forsvaret begjærer innsyn i sakens dokumenter. For det andre er spørsmålet hvorvidt påtalemyndigheten kan verne metodene frem til retten har avgjort spørsmålet om unntak fra innsynsretten kan gjøres i saken.

Etter § 242a første ledd, første punktum må påtalemyndigheten fremsette en begjæring om at det skal gjøres unntak fra innsyn i sakens dokumenter. Kompetansen til å begjære nektelse av innsyn er tillagt statsadvokaten. Kompetansen til å avgjøre spørsmålet er

¹²⁸ Ot.prp nr. 24 (2002-2003) s. 73

tillagt en særskilt dommer i tingretten, jf. strprl. § 272a, jf. § 242a første ledd, første punktum.

Det kan være hensiktsmessig for påtalemyndigheten å få en avklaring tidlig under saksforberedelsen om metodene som er brukt i den aktuelle saken kan vernes.

I § 242a er det ikke stilt krav om at det må være begjært dokumentinnsyn fra forsvarers side etter § 242 før påtalemyndigheten kan fremsette en slik begjæring. Det følger av forarbeidene at det er mulig for påtalemyndigheten å begjære unntak på eget initiativ.¹²⁹ Dette betyr at påtalemyndigheten på et tidlig tidspunkt kan få avklart spørsmålet om hvorvidt de aktuelle opplysninger om metodene kan holdes skjult.

Har forsvaret rett til innsyn i opplysningene om metodene før retten har avgjort spørsmålet, vil skaden ved innsyn i metodebruken være irreversibel. Vernet som § 242a er ment å gi ville bli illusorisk dersom påtalemyndigheten måtte utlevere alle opplysningene om metodene før spørsmålet ble avgjort av retten. Det er derfor klart at påtalemyndigheten kan nekte innsyn i opplysningene om metodene frem til tingretten har avgjort spørsmålet om unntak fra innsyn etter § 242a.

4.5.8 Vern av metodene dersom retten avslår begjæringen

Det er av sentral betydning for vernet av politiets metoder om påtalemyndigheten har noen mulighet til å verne opplysningene dersom retten avslår begjæringen om å gjøre unntak fra dokumentinnsyn i saken.

Som den ovenstående redegjørelse viser, vil det å gjøre unntak fra innsyn i politiets metoder i alvorlige straffesaker lettere medføre vesentlig betenkeligheter med hensyn til siktedes forsvar. Men det er ved alvorlig kriminalitet at politiet har størst behov for å verne metodene.

Etter strprl. § 242a tredje ledd, tredje punktum kan påtalemyndigheten, dersom det foreligger en rettskraftig kjennelse om at det skal gis innsyn i opplysningene om metodene i saken, “likevel nekte innsyn dersom den innstiller strafforfølgningen”.

¹²⁹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 69

“Likevel nekte innsyn” betyr at forsvarets krav på innsyn faller bort dersom strafforfølgingen innstilles etter strprl. § 72 første ledd. Partsoffentlighetsprinsippet gjør seg ikke lenger gjeldende.

Påtalemyndigheten har etter dette valget mellom å gi innsyn i opplysningene om metodene eller verne metodene ved å innstille strafforfølgingen.

Velger påtalemyndigheten å innstille strafforfølgingen, vernes metodene gjennomgående ved at det kan gjøres unntak fra utskrift av dokumentene i saken etter strprl. § 28 tredje ledd, sjette punktum.

4.6 Unntak fra dokumentinnsyn på grunn av metodevernet gjennom anonym vitneførsel.

4.6.1 Innledning

Formålet med anonym vitneførsel er først og fremst å beskytte polititjenestemenn og andre vitner mot trusler og represalier. Anonym vitneførsel etter strprl. § 130a første ledd, første punktum litra b) og strprl. § 234a gir imidlertid også et mulig vern av politiets metoder.

Under avhør, rettslig eller utenrettslig, skal et vitne opplyse om sin identitet, jf. strprl. §§ 130 og 234. Spørsmålet om å skjule et vitnes identitet for å verne politiets metoder vil komme opp i forbindelse med mistenktes eller forsvarerens begjæring om dokumentinnsyn.

Er det innsynsrett i opplysninger om et vitnes identitet, vil det ikke være mulig å anonymisere vitnet. Dokumentinnsynsreglene er derfor en grunnleggende forutsetning for reglene om anonym vitneføring. Det er reglene om dokumentinnsyn og den faktiske gjennomføringen av anonym vitneførsel som til sammen kan gi et metodevern.

På etterforskningsstadiet er det i medhold av strprl. § 242 første ledd, første punktum ved “fare for etterforskningens øyemed eller for tredjemann” mulig å nekte innsyn i opplysninger om vitnes identitet som står i sakens dokumenter. Se om unntak fra dokumentinnsyn av hensyn til etterforskningens øyemed i punkt 4.2.

Når tiltale er tatt ut, reguleres innsynsretten av strprl. §§ 264 og 267. Fra dette stadiet har den tiltalte og forsvareren i utgangspunktet rett til å gjøre seg kjent med alle sakens

dokumenter, herunder vitneforklaringer og andre dokumenter som kan røpe et vitnes identitet.

Blir det besluttet anonym vitneførsel etter § 242 annet ledd, vil unntak fra dokumentinnsyn her, i motsetning til de begrensninger i innsynsretten som følger av første ledd, også gjelde etter at tiltale er tatt ut, jf. § 264 fjerde ledd. Da innsynsretten er videre når det er tatt ut tiltale i saken, vil dokumentinnsynsreglene være særlig viktige på dette stadiet for å anonymisere vitnet.

Vi vil i dette kapittel kort redegjøre for hvilke politimetoder som kan vernes gjennom anonym vitneføring. Vi skal så foreta en sammenlikning av innsynsreglene på dette området i forhold til unntak fra dokumentinnsyn etter strprl. § 242a. Vi har valgt å vurdere reglene i forhold til § 242a fordi denne er en generell unntaksregel for å verne politiets metoder. Før innføringen av § 242a ble det diskutert om et ytterligere vern av politiets metoder skulle lovfestes ved å endre reglene om anonym vitneføring. Når metodevernet ble innført gjennom endring av dokumentinnsynsreglene, er det interessant å se hvordan vernet i disse to regelsett forholder seg til hverandre.

Selv om reglene om unntak fra dokumentinnsyn på grunn av anonym vitneføring kanskje er viktigere når tiltale er tatt ut i saken, tar vi utgangspunkt i reglene som gjelder på etterforskningsstadiet. Da reglene i § 242 annet ledd og § 264 femte ledd om unntak fra dokumentinnsyn er likelydende vil det være uten betydning for vernet på hvilket stadiet saken befinner seg.

Regelen i strprl. § 264 femte ledd og at det gjøres unntak fra utskrift i rettsbøker etter strprl. § 28 femte ledd viser at metodevernet er gjennomgående.

Begjæres det anonym vitneførsel, jf. § 130a eller § 234a kan mistenkte eller fornærmede etter § 242 annet ledd, første punktum ikke få innsyn i opplysninger som kan føre til at vitnes identitet blir kjent.

4.6.2 Hvilke politimetoder kan vernes ved anonym vitneførsel?

4.6.2.1 Metodevern ved rettslig forklaring

Strprl. § 130a gjelder når et vitne forklarer seg for retten, uavhengig om det skjer under hovedforhandlingen, eller ved rettslig avhør under etterforskningen.

I følge § 130a første ledd, første punktum litra b) kan anonym vitneførsel besluttes hvis det er fare “for at muligheten for et vitne til å delta skjult i etterforskningen av andre saker av den art som er nevnt foran, blir vesentlig vanskeliggjort.” Det er “gjenbruksverdien” av de som arbeider “under cover” i etterforskningen som beskyttes etter denne bestemmelsen.¹³⁰ Alternativet i § 130a første ledd, første punktum litra b) forstås på samme måte som det tilsvarende i strprl. § 242a første ledd, første punktum litra b), se punkt 4.5.3.1.

4.6.2.2 Metodevern ved politiavhør

Strprl. § 234a gjelder på etterforskningsstadiet ved politiavhør. I følge § 234a første ledd kan anonym vitneførsel for politiet bestemmes når vilkårene i strprl. § 130a første og annet ledd er oppfylt. Anonym vitneførsel for politiet kan derfor bestemmes av hensyn til gjenbruken av personer som arbeider skjult i etterforskningen. Det er her klart at gjenbruken av politiets kilder og informanter omfattes av bestemmelsen jf. bestemmelsens annet ledd, litra a). Nærmere om metodevernet, se punkt 4.5.3.1.

4.6.3 Metodevernet ved anonym vitneførsel sammenlignet med vernet i § 242a

Som vi har sett i punkt 4.6.2 er metodevernet ved anonym vitneførsel begrenset til å gjelde gjenbrukshensynet. Unntak fra dokumentinnsyn etter strprl. § 242 annet ledd gjelder “opplysninger som kan føre til at et vitnes identitet blir kjent”. Nærmere om hva slags opplysninger dette kan være, se punkt 4.5.2. Øvrige opplysninger om politiets metoder kan derfor ikke vernes etter § 242 annet ledd.

Dette medfører at unntak fra innsynsretten på grunn av anonym vitneføring verner langt færre sider av politiets metodebruk enn strprl. § 242a.

Når det gjelder vernet av gjenbruken av politifolk eller andre er det som nevnt i punkt 4.5.5 en vesentlig forskjell på hva som gjøres kjent for forsvaret om grunnlaget for unntak fra dokumentinnsyn. Ved anonym vitneføring får forsvaret i motsetning til unntak fra dokumentinnsyn etter § 242a vite på hvilket grunnlag unntak fra dokumentinnsyn gjøres.

¹³⁰ Ot.prp nr. 40 (1999-2000) s. 114

Departementet uttalte i forbindelse om spørsmålet om ytterligere vern av blant annet politiets metoder skulle gjøres i reglene om dokumentinnsyn og bevisførsel:

“Åpnes det for at unntak fra reglene om dokumentinnsyn og bevisførsel kan gjøres for å beskytte ulike sider ved etterforskningen, ... ,vil det heller ikke være så lett å slutte fra det forhold at påtalemyndigheten ønsker å holde opplysninger tilbake til at noen har gitt opplysninger til politiet. Så lenge siktede og eventuelt hans forsvarer ikke får vite på hvilket grunnlag unntak kreves og eventuelt innrømmes, vil det være vanskeligere å slutte seg til hvor politiet har fått opplysningene fra.”¹³¹

Om svakheten ved metodevernet gjennom anonym vitneførsel på grunn av at forsvaret gjøres kjent med grunnlaget for nektelse av innsyn i saksdokumentene, se punkt 4.5.6.2.

I følge strprl. § 242 annet ledd kan mistenkte og fornærmede nektes innsyn i opplysningene. Etter ordlyden i § 242 annet ledd kan ikke forsvareren nektes innsyn i opplysningene.

Det er imidlertid et vilkår for å gi forsvareren innsyn at han eller hun aksepterer at opplysningene ikke kan bringes videre til mistenkte.¹³² Dersom forsvareren motsetter seg dette, vil han eller hun ikke ha rett på innsyn, jf. strprl. § 130a tredje ledd, siste punktum og strprl. § 234a tredje ledd.¹³³

Om faren for et svakere vern av metodene ved at forsvareren gis innsyn, se punkt 4.5.6.2.

Den ovenstående redegjørelse viser at gjenbrukshensynet er gitt et sterkere vern gjennom § 242a enn gjennom anonym vitneføring.

Ved anonym vitneføring kan den hvis identitet skal vernes brukes som vitne i straffesaken. Etter § 242a er regelen motsatt. Som redegjort for i punkt 4.5.2 kan opplysninger som det nektes innsyn i ikke brukes som bevis i saken. Politimannen eller andre som arbeider skjult kan derfor ikke føres som vitne i saken.

¹³¹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 37

¹³² Bjerke og Keiserud, Straffeprosessloven bind II s. 879

¹³³ Ot.prp. nr. 40 (1999-2000) s. 116

Vern av metoden etter reglene om anonym vitneførsel bidrar til sakens opplysning, og er en fordel dersom påtalemyndigheten har behov for å bruke personens observasjoner som bevis i saken.

Etter § 242 annet ledd gjelder hovedreglene om innsyn i sakens dokumenter, når retten avslår begjæringen om anonym vitneførsel, bare dersom påtalemyndigheten fører vitnet under full identitet, jf. strprl. § 130.

Med “fører vitnet under full identitet” forstås når påtalemyndigheten bestemmer seg for å bruke vitnet under full identitet ved rettslig avhør eller hovedforhandling (som bevis i saken).

Dette betyr at politiet har anledning til å verne gjenbruken av politifolk eller andre dersom de ikke fører disse som vitner i saken. Påtalemyndigheten må ikke her, i motsetning til etter § 242a, innstille strafforfølgningen for å verne gjenbruken av den aktuelle personen.

Som vi har sett i de ovennevnte avsnitt, er unntak fra dokumentinnsyn og anonym vitneførsel i utgangspunktet to forskjellige måter å verne metodene på. Den faktiske gjennomføringen av anonym vitneførsel må imidlertid anvendes i et samspill med reglene om unntak fra dokumentinnsyn for å gi et effektivt metodevern.

Tiltakene anonym vitneførsel og unntak fra dokumentinnsyn har sine fordeler og ulemper i et metodeperspektiv. Som redegjørelsen viser, gir unntak fra dokumentinnsyn ikke bare adgang til å verne flere politimetoder, men også det sterkeste vernet av metodene.

5 Avslutning

Gjennom redegjørelsen i denne avhandlingen har vi sett på to hovedmåter å innskrenke innsynsretten i opplysninger om politiets metoder.

For det første er det begrensninger i mistenktes rett til innsyn ved at informasjon om politiets metodebruk faller utenfor ”sakens dokumenter” i strprl. § 242, dvs. at det ikke er gitt innsynsrett i slike opplysninger. Som vi har sett i punkt 2.5.4 kan adgangen til å holde opplysninger om metodene utenfor innsynsretten ha blitt vesentlig utvidet som en

konsekvens av endringen av bevisavskjæringsreglene i strprl. § 292 annet ledd litra a). I tillegg til at en stor del av informasjon om etterforskningen kan holdes utenfor innsynsretten, er det flere aspekter ved denne begrensningen i mistenktes rett til innsyn som gir metodene et sterkt vern. Adgangen til å verne sensitive opplysninger om politiets metoder ved at de ikke omfattes av innsynsretten, er særlig formålstjenlig da mistenkte og hans forsvarer i slike tilfeller ikke får rede på at informasjon holdes utenfor saken. Mistenkte kan derfor ikke på noen måte finne ut av hvilke metoder som er brukt i etterforskningen, og hva disse så går ut på. En slik adgang til å verne metodene er imidlertid betenkelig i et rettssikkerhetsperspektiv. Selv om påtalemyndigheten har plikt til å legge frem opplysninger som taler til fordel for den mistenkte, kan det være forskjellige oppfatninger om opplysningenes betydning fra påtalemyndigheten og forsvarers side. Videre kan det være betenkelig at denne skjønnsmessige adgangen i å begrense innsynsretten ikke er underlagt regulær domstolskontroll. Med mindre tilfældigheter avslører at informasjon om metodene holdes tilbake, slik tilfellet var i Nokas-saken,¹³⁴ har forsvaret ingen foranledning til å påklage et vedtak fra påtalemyndighetens side om at metodebruken ikke gjøres til en del av sakens dokumenter. Som fremhevet av annenvoterende i Nokas-saken, er det viktig at begrensninger i adgangen til innsyn i etterforskningsfasen blir prøvet fra domstolens side.

Slik vi ser det medfører denne vide adgangen til å verne metodene en ubalanse i avveiningen av siktedes rettigheter på den ene siden og behovet for vern av metodene på den andre siden. Dette først og fremst fordi ulempene ved den vide begrensningen i retten til innsyn ikke er tilstrekkelig oppveid av prosessuelle regler på området.

For det andre kan mistenktes/siktedes innsyn innskrenkes ved at det gjøres unntak fra retten til dokumentinnsyn. Som vi har sett, gir de ulike grunnlag for unntak fra dokumentinnsyn et meget varierende vern av politiets metoder. Den nye bestemmelsen i strprl. § 242a utpeker seg ved å gi et gjennomgående og sterkt vern av metodene. Vernet gjennom § 242a er hensiktsmessig i et metodeperspektiv da den siktede og hans forsvarer ikke får vite på hvilket grunnlag unntak kreves og eventuelt innrømmes. At det for eksempel er gjenbruken av en spesiell polititjenestemann som vernes i saken, vil

¹³⁴ Sak nr. HR –2004 – 02124-A

det ikke være lett for siktede å finne ut av. Som vi har vært inne på, er vern av denne metoden gjennom anonym vitneføring av denne grunn mindre velegnet.

Unntak fra dokumentinnsyn etter strprl. § 242a besluttet av retten. Da unntak fra innsynsretten medfører innskrenkninger i siktedes rettigheter, ser vi det som en god løsning at spørsmålet avgjøres fra en nøytral innstans. Vi tror rettens avgjørelse øker tillitten til at rettsikkerhetsspørsmålene blir tilstrekkelig ivaretatt. Det blir i disse dager sterkt fokusert på justismord og gjenopptagelse av straffesaker. Selv om vi mener at det ikke er noen grunn til å mistro påtalemyndigheten i dette landet, ser vi det som sentralt at allmennheten har tillit til at rettspleien fungerer på en god måte.

Vi mener at et metodevern gjennom lovbestemte unntak bedre balanserer de motstridende hensyn som gjør seg gjeldende. Til forskjell fra begrensninger i retten til dokumentinnsyn ved at metodeopplysningene faller utenfor sakens dokumenter oppveies i større grad ulempene ved lovbestemte unntak gjennom prosessuelle regler. Selv om dagens kriminalitetsbekjempelse krever et sterkere vern av politiets metoder, må vi ikke la behovet for metodevernet overskygge de rettsikkerhetsgarantier som er grunnleggende for vårt rettssystem.

6 Litteraturliste

Litteratur:

Andenæs, Johs. Norsk straffeprosess bind I, 3. utgave. Oslo, 2000

Andersen, Kjell. Mistenktes rett til dokumentinnsyn på etterforskningsstadiet. I: Lov og Rett 2000, s. 26-45

Auglend, Mæland og Røsandhaug. Politirett 2. utgave. Oslo, 2004

Bjerke og Keiserud. Straffeprosessloven. Kommentartutgave bind I. 3. utgave. Oslo, 2001

Bjerke og Keiserud. Straffeprosessloven. Kommentartutgave bind II. 3. utgave. Oslo, 2001

Frihagen, Arvid. Offentlighetsloven bind I, 3. utgave. 1994

Hov, Jo. Rettergang I. Sivil og straffeprosess. 1999

Hov, Jo. Rettergang II. Straffeprosess. 1999

Møse, Erik. Menneskerettigheter. Oslo, 2002

Forarbeider:

Ot.prp.nr. 35 (1978-1979) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesaksloven)

NOU 1997: 15 Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet. Delinnstilling II

Ot.prp. nr. 40 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (Tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier mv.)

Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven mv.(Etterforskningsmetoder mv.)

Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (Hurtigere straffesaksbehandling, varetektsfengsling, isolasjon mv.)

Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (Begrensninger i adgangen til dokumentinnsyn og bevisførsel)

Innst. O. nr. 73 (2002-2003) Innstilling til Odelstinget fra justiskomiteen

Lov- og forskriftsregister:

Alminnelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10

§ 49

§ 51

§ 60 a

§ 61

§ 62

§ 162, 1. ledd

§ 203

§ 325

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) av 4. november 1950

Art. 6

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) av 10. februar 1967

§ 2 første ledd litra f)

Lov om offentlighet i forvaltningen (offentlighetsloven) av 19. juni 1970 nr. 69

§ 3 første ledd, annet punktum

Om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25

§ 4

§ 28 tredje ledd, sjette punktum

§ 98

§ 130

§ 130a

§ 171, 1. ledd

§ 184, 2. ledd

§ 216

§ 216 i

§ 216 j

§ 226

§ 234

§ 234a

§ 242

§ 242a

§ 264

§ 267

§ 272a

§ 292, 2. ledd, bokstav a)

§ 292a

§ 294

Forskrift om ordning av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen) fastsatt ved kgl.res. 28. juni 1985 nr. 1679, med senere endringer.

§ 8-11

Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen) av 22. juni 1990 nr 3963, med senere endringer.

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30

§1

§3

Lov om endringer i straffeprosessloven av 3. desember 1999 nr. 82

Lov om endring i straffeprosessloven av 28. juli 2000 nr. 73

Lov om endringer i straffeprosessloven av 28. juni 2002 nr. 55

Lov om endring i straffeloven av 4. juli 2003 nr. 78

Domsregister:

Norsk Rettstidende

Rt. 1984 s. 1076

Rt. 1985 s. 1261

Rt. 1991 s. 616

Rt. 1991 s. 1142

Rt. 1992 s. 1088

Rt. 1993 s. 1077

Rt. 1993 s. 1121

Rt. 1993 s. 1142

Rt. 1997 s. 795

Rt. 1996 s. 313

Rt. 1998 s. 407

Rt. 2001 s. 1521

Rt. 2002 s. 246

Rt. 2002 s. 1049 (Heroin-saken)

Rt. 2003 s. 648

Rt. 2004 s. 854

Rt. 2004 s. 1080

Andre avgjørelser

Høyesteretts kjennelse av 22. desember 2004. HR-2004-02124-A (Sak nr. 2004/1504)
(Nokas-saken)

Rettens gang

RG. 1998 s. 922

Dommer fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol

Brandstetter mot Østerrike. A 211 (1991)

Rowe og Davis mot Storbritannia. Reports of Judgments and Decisions 2000-II, 16.
februar 2000

Andre kilder:

Rundskriv fra riksadvokaten, 22. desember 1999. Del II-nr. 3/1999

